

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра анатомії людини, оперативної хірургії та топографічної анатомії

**АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ.
МОДУЛЬ 1**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

*(для самостійної роботи студентів медичних факультетів
спеціальності «Стоматологія»)*

Запоріжжя
2017

УДК 611(075)

О-64

*Затверджено на засіданні Центральної методичної Ради
ЗДМУ (протокол № 5 від «25» травня 2017 р.)
та рекомендовано для використання в освітньому процесі*

Автори:

*М. А. Волошин, О. В. Артюх, Т. М. Матвейшина, М. С. Щербаков, П. В. Богданов,
М. Б. Вовченко, М. Г. Лебединець, І. Ф. Штанько, С. В. Чугін, А. О. Світлицький,
О. А. Ант*

Рецензенти:

В. К. Сирцов – професор, доктор медичних наук, зав кафедри гістології, цитології та ембріології Запорізького державного медичного університету;

О. В. Возний – доцент, доктор медичних наук, зав кафедри терапевтичної, ортопедичної та дитячої стоматології Запорізького державного медичного університету.

Відповідальний редактор – *Матвейшина Т. М.*

О-64 *Анатомія людини. Модуль 1 : навч.-метод. посібник (для самостійної роботи студентів медичних факультетів спеціальності «Стоматологія» / М. А. Волошин, О. В. Артюх, Т. М. Матвейшина [та ін.]. – Запоріжжя : ЗДМУ, - 2017. – 75 с.*

ВСТУП

Впровадження кредитно-модульної системи у вищих навчальних закладах сприяє підвищенню якості знань майбутніх фахівців в умовах перспективи міжнародної інтеграції України. Анатомія людини є фундаментальною дисципліною, що вивчає будову та функцію як окремих органів та систем, так і організму в цілому.

Студенти медичного факультету за спеціальністю “стоматологія” закінчують ВНЗ вузькими фахівцями, але вивчення ними анатомії не повинно зводитися лише до вивчення будови органів голови та ший. Анатомія людини є основою будь-якої області медицини. Метою вивчення дисципліни є формування у студентів цілісного подання про будову й функціонування робочих, життєзабезпечуючих та інтегруючих систем організму. Навчальні елементи будь-якої теми є частиною однієї із систем, система – частиною організму. Організм людини треба вивчати з урахуванням функції органа, впливу на організм навколишнього середовища та соціальних факторів. Зокрема, будь-які порушення з боку зубо-щелепної системи є відображенням порушень у інших органах та системах і навпаки.

ПРАВИЛА ВНУТРІШНЬОГО РОЗПОРЯДКУ НА КАФЕДРІ АНАТОМІЇ ЛЮДИНИ:

- На заняття необхідно з’являтися вчасно, згідно розкладу. Студенти, що запізнились, до занять не допускаються.
- Бути вдягненим за формою – випраний білий халат та біла медична шапочка.
- З’являтися на заняття підготовленим до поточної теми (знання препаратів, номенклатури, мати в робочому зошиті виписані терміни та намальовані схеми, малюнки – самостійна робота студентів).
- Мати при собі: підручник з анатомії, атлас, робочий та лекційний зошити, анатомічний пінцет, скальпель. Необхідно набути навички володіння пінцетом.
- Перед початком занять чергові студенти зобов’язані принести учбові препарати (кістки, таблиці та ін.), залишивши в задаток студентський квиток. За 5 хвилин до кінця занять анатомічні препарати необхідно повернути до препараторської кімнати.
- З анатомічними препаратами працювати тільки в навчальних секційних кімнатах. Категорично забороняється виносити учбові препарати за межі кафедри!
- Студенти, що не повернули препарати, до наступного заняття не допускаються!
- Пропущені заняття мають бути відробленими:
 - Пропуски з поважної причини (чергування) відповідаються безпосередньо на наступному занятті.
 - Пропуски з поважної причини (хвороба) відробляються на відробках без оплати **протягом 2-х тижнів**.
 - Пропуски без поважної причини та пропуски з поважної причини, які не було відроблено вчасно, мають бути відроблені на відробках з оплатою.
 - На відробки практичних занять треба з’являтися вчасно, згідно розкладу, одягнутим по формі, з бейджиком або студентським квитком; мати зошит практичних занять з виписаними анатомічними термінами, пінцет, підручник; використовувати анатомічні препарати для відробки занять.
 - На відробки лекцій необхідно з’являтися з бейджиком або студентським квитком, зошитом з написаним конспектом лекцій.
- Забороняється псувати майно кафедри та університету (меблі, підручники, учбові препарати та ін.).
- Дотримуватись правил техніки безпеки!

Специфіка учбового процесу на кафедрі анатомії людини невід’ємно пов’язана з використанням натуральних препаратів у якості наочностей. Тому треба суворо виконувати норми моралі та дотримуватися принципів гуманного поводження з людським

тілом. Необхідно пам'ятати, що кожна мертва людина вимагає до себе того ж відношення, що й при житті.

ПРАВИЛА РОБОТИ З АНАТОМІЧНИМИ ПРЕПАРАТАМИ:

- Демонстраційні препарати треба класти на лотки та захищати від висихання за допомогою зволжених простирадл (або поліетиленових плівок). Перевертати людське тіло та фрагменти органів треба тільки руками. Категорично не допускається перевертання органів, трупного матеріалу пінцетом. На структури, що демонструються, вказувати треба дотиком пінцету, а на препарати мозку — м'якими указками з паперу. Це буде запобігати пошкодженню препарату та дозволить його довше зберегти. Поводитися з натуральними препаратами треба акуратно, бережливо (не робити різких рухів інструментами, уникати роздавлювання чи розтягу тканин).
- При роботі з натуральними препаратами треба дотримуватися правил особистої гігієни: обов'язкове носіння медичного халату, миття рук та інструментів по закінченню роботи. Студенти повинні мати гумові рукавички та анатомічні пінцети для індивідуального користування. Волосся доцільно заправити під медичну шапочку. Студенти не допускаються до роботи з анатомічними препаратами без медичної форми, в куртках, шапках, бейсболках тощо.
- При роботі з анатомічними препаратами, що є частинами людського тіла недопустимі гучні розмови, сміх, жарти, забороняється приймати їжу в приміщеннях, де знаходяться людські тіла чи інші анатомічні препарати. По закінченню роботи трупний матеріал необхідно акуратно віднести до моргу, покласти на стелажі, а фрагменти органів — у спеціальнік аністри.
- Не етично фотографувати та фотографуватися з людським матеріалом, а також виставляти фото- та відеоматеріали в інтернет.
- За псування учебного матеріалу студенти будуть притягуватися до адміністративної відповідальності.
- Забороняється виносити препарати за межі кафедри.

ПІДГОТОВКА ДО ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

Особливості навчання на кафедрі анатомії людини обумовлені значним обсягом фактичного матеріалу й більшою кількістю латинських термінів на кожне заняття, якими повинен опанувати студент. У зв'язку із цим доцільно починати готуватися до заняття за кілька днів.

Методика підготовки до заняття:

спочатку прочитати тему заняття по підручнику в цілому, щоб мати загальну уяву про матеріал теми;

вписати в зошит практичних занять анатомічні терміни латинською та їхні еквіваленти українською мовами та вивчити латинські терміни за темою заняття;

під час другого, більше поглибленого читання, розглянути на малюнках в атласі й у підручнику всі анатомічні структури, які описані в матеріалі теми заняття;

доцільно сформулювати відповіді на питання по темі заняття, які зазначені в методичних розробках;

доцільно намалювати схеми й малюнки будови різних анатомічних структур, які передбачені в методичних розробках і допомагають опанувати фактичним матеріалом;

під час самостійної роботи студента напередодні заняття доцільно в секційному залі розглянути й вивчити на натуральних препаратах, муляжах, планшетах, графологічних схемах та інших наочних матеріалах, навчальних фільмахonline анатомічні структури відповідно питанням, які зазначені в методичних рекомендаціях (практичні навички);

шляхом повторень, тренінгу формування автоматизованих практичних навичок (володіння анатомічними інструментами – пінцетом, скальпелем) під час демонстрації

анатомічних структур на анатомічних препаратах, муляжах, планшетах, графологічних схемах та інших наочних матеріалах;

на консультаціях, які проводять викладачі кафедри за графіком, студент може одержати відповіді на складні питання теми;

позитивно, якщо студент окремі питання з теми або тему в цілому заглиблено вивчає по різних підручниках, атласах, посібниках (традиційних чи електронних); окремі, найбільш складні й незрозумілі для студента питання можна задати викладачеві на початку заняття;

використати лекційний матеріал. **Під час лекції студент обов'язково повинен вести конспект лекції**, на підставі якого надалі готується до питань із лекційного матеріалу;

використати електронні (комп'ютерні) навчальні й контролюючі програми, навчальні фільми через індивідуальний комп'ютер або мережу Інтернет;

широко використати крім обов'язкової літератури (підручники, атласи) додаткову літературу (практикуми й методичні видання кафедри, монографії з клінічної анатомії та інше) на ознайомчому та репродуктивному рівні;

під час підготовки до практичного заняття використати можливості кафедри (препарувальний зал, Анатомічний музей кафедри, комп'ютерний клас і кафедральну студентську бібліотеку, електронну та традиційну бібліотеку університету);

бажано вивчати програму з дисципліни на курсах online, які розроблені викладачами кафедри;

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

1. Самостійна робота для закріплення знань матеріалу практичного заняття найбільш ефективна за умови обов'язкового їхнього відвідування. Під час практичного заняття студенти знайомляться із темою й навчальними елементами заняття, знаходять на навчальних препаратах, таблицях та інших наочних матеріалах органи й елементи їхньої будови, які необхідно вивчити. Користуючись підручником й атласом, одержуючи консультацію викладача, описують їхню будову, топографію та ін.; знайомляться із анатомічною термінологією. **Демонструють володіння пінцетом** при показуванні анатомічних структур на препаратах, муляжах, планшетах.

2. Закріплення знань матеріалу практичних занять проводиться самостійно в позачерговий час після практичних занять на анатомічних препаратах, наочних матеріалах в навчальних кімнатах кафедри, які відкриті для студентів з 14³⁰ до 20⁰⁰ (понеділок-п'ятниця, субота з 8³⁰ до 14⁰⁰). Найбільш ефективними і прийнятними є такі форми підготовки до занять:

- пророблення методичних рекомендацій для студентів по відповідних розділах, які є на кафедрі або в традиційній та електронній бібліотеці університету, на сайті та на сторінках кафедри в соціальних мережах кафедри;

- записати в зошит практичного заняття латинські терміни та їх еквіваленти українською мовою. Важливо, щоб студент коротко відповів на всі питання плану вивчення даного органа або системи, які пропонуються викладачем на практичному занятті (згідно програми з дисципліни), зробив замальовки, схеми, логічні графоструктури;

- робота в секційному залі після занять та в суботу, користуючись навчальною літературою й отриманими від лаборанта необхідними натуральними навчальними препаратами, наочними матеріалами (ця форма рекомендується всім студентам і особливо необхідна тим, хто на практичному занятті недостатньо засвоїв навчальний матеріал);

- у бібліотеці або в домашніх умовах з обов'язковим використанням атласу, електронних посібників та Інтернету (ця форма досить ефективна, якщо їй передувала інтенсивна робота на практичному занятті).

3. Важливим етапом самостійної підготовки студентів є чітке поєднання морфофункціонального взаємозв'язку навчальних елементів даної теми заняття з вивченим раніше матеріалом. Навчальні елементи (органи) будь-якої теми є частиною однієї із систем, система – частиною організму. Організм людини треба вивчати з урахуванням функції органа, впливу на організм навколишнього середовища та соціальних умов. Оскільки головною метою анатомії є вивчення цілісного організму, тому вже з перших занять необхідно навчитися розрізняти рівні цілого, структури й функції одиничного, загального, узагальненого та ін.

4. Важливим етапом підготовки та засвоєння практичного заняття є спроможність демонструвати органи й структури в правильному анатомічному положенні, знати їхню будову й топографію, засвоєння розвитку та аномалій розвитку, вікових, статевих особливостей органа, розуміти взаємозв'язок навчальних елементів між собою й з раніше вивченим матеріалом.

5. Важливим помічником у закріпленні знань вивченого матеріалу практичного заняття та наступного самоконтролю його засвоєння є здатність студента самотужки виконувати малюнки, схеми (виконані після підготовки до заняття й порівняні з малюнками підручника або атласу, вони є надійним критерієм самоконтролю).

6. Заключним етапом підготовки й засвоєння практичного заняття є формування **практичних навичок** (володіння анатомічним пінцетом при показі анатомічних структур органа) та **вмінь**. Вміння – це здатність оперувати теоретичними знаннями і практичними навичками у вирішенні ускладнених, нетипових, нестандартних задач з клінічної анатомії. Умовою формування вмінь є можливість студента самостійно, логічно, деталізовано відтворити зміст теоретичного матеріалу, а також використати його в розв'язанні стандартних типових задач з клінічної анатомії та давати повні відповіді на контрольні питання й тестові завдання за системою ліцензійного іспиту КРОК 1, які приводяться в тематичних практикумах і посібниках, виданих кафедрою та розміщені на внутрішньому WEB-сайті та на сторінках кафедри в соціальних мережах, в традиційній та електронній бібліотеці університету.

ВИВЧЕННЯ АНАТОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1. Додаткові труднощі у вивченні анатомії людини створює необхідність засвоєння міжнародної анатомічної номенклатури латиною (іноді грецькою мовою) та її еквіваленти українською мовою.

2. Вивчення міжнародної анатомічної номенклатури латиною та її еквіваленти в українському варіанті проводиться з використанням елементів методики вивчення іноземних мов. Під час самостійної підготовки студентів анатомічні терміни бажано виписати у вигляді таблиці в зошит практичних занять і заучувати шляхом багаторазового повторення в проміжках між різними видами робіт. Таким чином, поступово студент створює власний глосарій латинської термінології.

ПІДГОТОВКА ДО СКЛАДАННЯ ПІДСУМКОВИХ ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ

Основною відмінністю складання підсумкового змістового модулю (якщо передбачений планом практичних занять) від практичного заняття з поточних тем є те, що на ньому студент повинен продемонструвати **вміння синтезувати** вивчений навчальний матеріал в межах **внутрішньо- та міждисциплінарної інтеграції, вміння у вирішенні складних, нетипових, нестандартних професійних задач з клінічної анатомії**; показати вміння **володіти анатомічним пінцетом**, а також **сформовані автоматизовані практичні навички** під час демонстрації анатомічних структур на навчальних препаратах, муляжах, фантомах, таблицях та ін. Недостатня робота під час підготовки до поточних занять з вивчення певної системи та **тренінгу практичних навичок** приводить до різкого збільшення часу підготовки до складання підсумкового змістового модуля, тому що виникає потреба заново вивчити незасвоєні навчальні елементи практичних занять.

До складання підсумкового змістового модуля допускаються лише студенти, що не мають поточної академічної заборгованості!

Оцінки виставляються за наступними критеріями:

Відмінно (“5”) - студент правильно відповів на 90-100% тестів. Гарно **знає** теоретичний матеріал і може самостійно, логічно, деталізовано відтворити його зміст. Повно відповідає на всі поставлені стандартизовані питання поточної теми. Добре використовує матеріал попередніх тем (вихідний рівень знань), відповідає на питання лекційного курсу та з самостійної роботи. Правильно демонструє препарат (володіє **практичними навичками**, що шляхом повторень, тренінгу стали **автоматизованими**). Правильно вживає латинські терміни. Робить узагальнення матеріалу. Доповнює свою відповідь знанням додаткової літератури. Виписав у зошит практичних занять усі латинські терміни та їх еквіваленти українською мовою за темою заняття. Виконав усі завдання, які передбачені під час самостійної роботи студента. Має конспект лекцій. **Вміє** використати теоретичні знання у **вирішенні нетипових, ускладнених професійних задач** з клінічної анатомії.

Добре (“4”) - студент правильно відповів на 75-89% тестів. Правильно, інколи за допомогою пояснювальних питань, відповідає на поставлені стандартизовані питання поточної теми, **знає** матеріал попередніх тем (вихідний рівень знань), відповідає на питання лекційного курсу і з самостійної роботи. Правильно демонструє препарат (**володіє практичними навичками**). Студент правильно вживає латинські терміни. Виписав у зошит практичних занять усі латинські терміни та їх еквіваленти українською мовою за темою заняття. Виконав усі завдання, які передбачені під час самостійної роботи студента. Має конспект лекцій. **Вміє** використати теоретичні знання у **вирішенні стандартних, типових професійних задач** з клінічної анатомії.

Задовільно (“3”) - студент правильно відповів на 60-74% тестів. Неповно, за допомогою пояснювальних питань, відповідає на поставлені стандартизовані питання поточної теми та на питання з матеріалу попередніх тем (вихідний рівень знань), неточно і неповно відповідає на питання лекційного курсу і питання з самостійної роботи. Не може самостійно побудувати чітку, логічну відповідь. Під час відповіді і демонстрації препарату (знання практичних навичок) студент робить незначні помилки. Студент вживає латинські терміни з помилками, або неповністю знає латинські терміни з теми поточного заняття і попередніх занять. Виписав у зошит практичних занять не повністю латинські терміни та їх еквіваленти українською мовою за темою заняття. Не повністю виконав завдання, які передбачені під час самостійної роботи студента. Має конспект лекцій.

Незадовільно (“2”) - студент правильно відповів на менше, ніж 60% тестів. Не знає матеріалу поточної теми, або відповідає на поставлені питання поточної теми недостатньо, неповно, не може побудувати логічну відповідь навіть за допомогою пояснювальних питань, не розуміє змісту матеріалу, не відповідає на питання лекційного курсу і питання з самостійної роботи. Не пам'ятає теоретичний матеріал попередніх тем. Під час відповіді і демонстрації препарату (знання практичних навичок) студент робить значні, грубі помилки. Студент не знає латинських термінів з теми поточного заняття і попередніх занять, або вживає латинські терміни з помилками. Не виписав у зошит практичних занять латинські терміни та їх еквіваленти українською мовою за темою заняття. Не виконав завдання, які передбачені під час самостійної роботи студента. Не має конспекта лекцій.

МОДУЛЬ 1 (перший семестр)

№ п/п	ТЕМА ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ (Модуль 1)
1	Ознайомлення з правилами роботи на кафедрі. Міжнародна анатомічна номенклатура. Площини, вісі тіла людини. Загальна остеологія.
2	Кістки хребтового стовпа.
3	Кістки грудної клітки. Кістки поясу верхньої кінцівки. Плечова кістка.
4	Кістки передпліччя та кисті.
5	Кістки поясунижньої кінцівки. Стегнова кістка, наколінок.
6	Кістки гомілки та стопи.
7	Кістки черепа. Лобова, тім'яна, потилична кістки.
8	Решітчаста та клиноподібна кістки.
9	Скронева кістка.
10	Кістки лицевого черепа.
11	Череп в цілому: Мозковий, лицевий череп. Порожнина черепа. Склепіння, зовнішня та внутрішня основи черепа. Порожнина носа. Кісткове піднебіння. Орбіта
12	Череп в цілому:Скронева, підскронева та крило-піднебінна ямки.
13	Контрфорси черепа. Рентгенанатомія, розвиток, вікові та статеві особливості черепа.
14	Загальна артродологія. Класифікація з'єднань кісток. З'єднання хребтового стовпа та грудної клітки. Хребтовий стовп і грудна клітка в цілому.
15	З'єднання черепа. Скронево-нижньощелепний суглоб. З'єднання хребта з черепом.
16	З'єднання грудного пояса. Плечовий суглоб.
17	Ліктьовий суглоб. Дистальний променево-ліктьовий суглоб. Суглоби кисті.
18	З'єднання тазового пояса. Таз в цілому. Кульшовий суглоб.
19	Колінний суглоб. Велико-малогомілковий суглоб. Суглоби стопи. Стопа як ціле.
20	Загальна мієлогія. М'язи, фасції, топографія та клітковинні простори голови.
21	М'язи шиї.
22	Топографія, фасції та міжфасціальні клітковинні простори шиї.
23	М'язи, фасції та топографія спини.
24	М'язи, фасції та топографія грудної клітки. Діафрагма.
25	М'язи, фасції та топографія живота. Біла лінія. Піхва прямого м'язу живота. Пахвинний канал.
26	М'язи верхньої кінцівки.
27	Топографія та фасції верхньої кінцівки.
28	М'язи нижньої кінцівки.
29	Топографія та фасції нижньої кінцівки. Огляд функціональних груп м'язів, що здійснюють рухи частин тіла.
30	Спланхнологія. Лінії та ділянки тулуба. Загальна анатомія травної системи. Розвиток та аномалії розвитку лиця, ротової порожнини, язика.
31	Порожнина рота. Піднебіння.
32	Язик. Слинні залози.
33	Зуби. Зубо-щелепна система. Поняття про жувально-мовний апарат.
34	Зів. Глотка. Стравохід. Шлунок.
35	Тонка кишка. Товста кишка.
36	Печінка. Підшлункова залоза.
37	Очеревина.
38	Підсумковий контроль засвоєння Модуля 1 (практичні навички): Анатомія опорно-рухового апарата. Травна система.

Тематичний план лекцій (Модуль 1)

№ п/п	Тема лекції
1.	Предмет анатомії, її місце серед біологічних наук. Історія розвитку анатомії. Міжнародна анатомічна номенклатура. Методи анатомічного дослідження. Поняття про форму і функцію. Загальний план будови організму. Поняття про цілісність організму. Єдність організму та зовнішнього середовища. Вплив на організм людини соціального середовища (умов праці та побуту). Значення праці в становленні людини.
2.	Розвиток людини в філо- та онтогенезі. Основні стадії розвитку зародка і плода людини. Зародкові листки та їх похідні. Вікова періодизація онтогенезу людини. Поняття про норму, індивідуальну мінливість, варіанти та аномалії розвитку. Вікові, статеві особливості будови людини. Типи конституції людини. Вплив шкідливих факторів в появі аномалій розвитку.
3.	Вчення про кістки. Будова і розвиток кісток тулуба та кінцівок. Первинна та вторинна кістки. Ендесмальне, перихондральне, ехондральне окостеніння. Будова та розвиток черепа. Контрфорси черепа. Варіанти та аномалії розвитку кісток черепа. Вікові, статеві особливості черепа. Рентгенанатомія черепа.
4.	Загальна артрологія. Розвиток з'єднань кісток в онтогенезі. З'єднання черепа. Скренево-нижньощелепний суглоб. Зубо-комірковий синдесмоз.
5.	Загальна міологія. Допоміжний апарат м'язів. Футлярний принцип будови фасцій. Основні дані про роботу м'язів. М'язи, фасції тулуба та кінцівок. Особливості будови верхньої кінцівки як органа праці та нижньої кінцівки як органа опори і локомоції. Розвиток, варіанти й аномалії м'язів спини, грудної клітки та кінцівок.
6.	Анатомія м'язів голови та шиї. Абсолютна сила жувальних м'язів. Поняття про жувальний тиск. Топографія, фасції та клітковинні простори голови, шиї. Розвиток, варіанти й аномалії м'язів голови, шиї.
7.	Спланхнологія. Загальна анатомія та розвиток травної системи. Похідні передньої, середньої, задньої кишки.
8.	Зуби. Пародонт. Поняття про зубо-щелепну систему, прожувально-мовний апарат.
9.	Анатомія та розвиток ротової порожнини. Розвиток лиця. Ембріогенез язика, слинних залоз.
10.	Підсумковий контроль засвоєння Модуля 1 (тестові завдання)

Перелік

обов'язкових схем і малюнків з анатомії людини (Модуль 1)

I. Опорно-руховий апарат

1. Схема вісей та площин в тілі людини.
2. Схема будови остеона на поперечному розрізі діафіза трубчатої кістки.
3. Поперечний схематичний розріз тіла зародка.
4. Контрфорси кісток черепа.
5. Таблиця: Термін появи приносних пазух у кістках черепа.
6. Схема розміщення тим'ячок черепа новонародженого.
7. Схема: класифікація з'єднань кісток (BNA, PNA. Привес М.Г. "Анатомія человека", 1985, стр. 59).
8. Схема будови різних видів з'єднань кісток (синдесмоза, синхондроза, симфіза, суглоба).
9. Схема будови суглобового диска скренево-нижньощелепного суглоба.
10. Схема вертикальних ліній грудної клітки.
11. Схема ліній поперечних розмірів великого таза.

12. Схема ліній прямих розмірів малого таза на сагітальному розпилі.
13. Схема поперечного і поздовжніх склепінь стопи.
14. Схема синовіальної піхви сухожилка на поперечному розрізі фаланги пальця.
15. Схема фасціальних вузлів лицевої ділянки.
16. Ділянки та трикутники шиї.
17. Схема фасцій шиї та міжфасціальних клітковинних просторів шиї на поперечному розрізі (на рівні щитоподібної залози).
18. Схема ліній та ділянок живота.
19. Схема утворення піхви прямого м'язу живота.
20. Схема будови пахвинного каналу на поперечному розрізі.
21. Схема синовіальних піхв сухожилків кисті.
22. Схема будови м'язової та судинної заток, стегнового каналу, стегнового кільця, підшкірного розтвору.
23. Схема синовіальних піхв сухожилків стопи.

II. Травна система

1. Загальний план будови травної системи.
2. Схема травної трубки на поперечному розрізі.
3. Будова зуба на поздовжньому розпилі в зубній альвеолі.
4. Зубні формули тимчасових зубів.
5. Зубні формули постійних зубів.
6. Строки прорізування тимчасових зубів на верхній та нижній щелепах.
7. Строки прорізування постійних зубів на верхній та нижній щелепах.
8. Схема варіантів нормального прикуса (ортогнатія, ортогенія, прогенія, біпрогнатія).
9. Схема м'язів м'якого піднебіння та язика.
10. Схема розташування мигдаликів лімфоїдного кільця глотки.
11. Шлунок та його частини.
12. Схема внутрішньопечінкових і зовнішньопечінкових протоків та їх сфінктерів.
13. Перелічити лімфоїдні структури травної системи.
14. Схема топографії очеревини на сагітальному розрізі тулуба.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 1

Тема: Ознайомлення з правилами роботи на кафедрі. Площини, вісі. Анатомічна термінологія. Загальна остеологія.

Конкретні цілі:

- Мати поняття про Міжнародну анатомічну номенклатуру. Розуміти її значення для вивчення анатомії і уніфікації вивчення природничих і клінічних дисциплін.
- Знати основні анатомічні терміни, які розкривають топографію анатомічних об'єктів, та їх основні характеристики.
- Вміти показати відносно скелета анатомічні площини (сагітальна, фронтальна, горизонтальна) і вісі (фронтальна, вертикальна, сагітальна), дати їх характеристику, в подальшому вміти використовувати для опису кісток та їх частин.
- Застосовувати анатомічну термінологію для позначення кісток скелету, пояснення їх топографії;
- Застосовувати анатомічні площини і вісі для пояснення топографії кісток і їх окремих частин;
- Визначати і аналізувати поняття “кістка як орган”;
- Аналізувати механізми розвитку кісток в ембріогенезі.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- Намалювати :

- схему головних вісей та площин;
- схему кістки на поперечному розрізі,
- схему остеону;
- схему будови довгої трубчастої кістки.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття та вписати в учбовий зошит практичних занять [рекомендовано формат А5 (168x203мм), 96 аркушів]:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Вісі (сагітальна, фронтальна, вертикальна)
	Площини (сагітальна, фронтальна, горизонтальна)
	Передній
	Задній
	Вентральний, черевний
	Дорсальний, спинний, тильний
	Верхній
	Нижній
	Краніальний
	Каудальний
	Ближчий, проксимальний
	Дальший, дистальний
	Поверхневий
	Глибокий
	Малий
	Великий
	Середній
	Присередній, медіальний
	Бічний, латеральний
	Зовнішній
	Внутрішній
	Кістка
	Окістя
	Кіркова кісткова речовина
	Компактна (щільна) кісткова речовина
	Губчаста кісткова речовина
	Діафіз
	Епіфіз
	Метафіз
	Апофіз
	Червоний кістковий мозок
	Жовтий кістковий мозок

Теоретичні питання до заняття:

1. Що таке Міжнародна анатомічна номенклатура?
2. Дати визначення, що таке „правильне анатомічне положення”
3. Як проходить сагітальна площина? Чому вона має таку назву? На які частини вона розділяє тіло?

4. Як проходить фронтальна площина? Чому вона має таку назву? На які частини вона розділяє тіло?
5. Як проходить горизонтальна площина? На які частини вона розділяє тіло?
6. Функції скелету.
7. Як називається структурно-функціональна одиниця кістки? Її будова.
8. Види кісткової речовини. Класифікація кісток. Приклади.
9. Які стадії проходять кістки в онтогенезі?
- 10 Частини і будова трубчастих кісток: назвати, намалювати схему та продемонструвати на препаратах.
11. Кістковий мозок. Його види.
12. Окістя. Будова та функції.

Зміст теми: Анатомія людини – це наука про форму і будову, походження і розвиток організму людини, його органів та систем. Анатомія передбачає системний опис форми, будови, стану і топографічних взаємовідносин частин і органів тіла з урахуванням їх функції, вікових, статевих і індивідуальних особливостей та впливу зовнішнього середовища, соціальних факторів.

Основні сучасні напрями розвитку анатомії – вікова анатомія, порівняльна анатомія, пластична анатомія, антропологія, екологічна анатомія та ін.

Основні методи дослідження в анатомії – візуальне дослідження, антропометричні дослідження, препарування, макро-мікроскопічні дослідження, мікроскопічні дослідження. Сучасні методи дослідження в анатомії: рентгенанатомічні методи, комп'ютерна томографія, магнітно-резонансна томографія (МРТ), ультразвукове дослідження (УЗД), ендоскопія та ін.

Поняття про Міжнародну анатомічну номенклатуру. Її значення для вивчення анатомії та уніфікації вивчення природничих і клінічних дисциплін. Основні анатомічні терміни, які розкривають топографію анатомічних об'єктів, та їх основні характеристики.

Анатомічні площини (сагітальна, фронтальна, горизонтальна) і вісі (фронтальна, вертикальна, сагітальна), їх характеристика, використання для опису кісток та їх частин.

Загальні дані про скелет. Розвиток кісток (у філогенезі і онтогенезі). Первинні і вторинні кістки. Класифікація кісток. Кістка як орган. Компактна та губчаста кісткові речовини, їх будова. Хімічний склад, фізичні і механічні властивості кістки. Будова трубчастої кістки: її частини. Особливості будови кістки в дитячому, юнацькому, зрілому, літньому і старечому віці. Кістки в рентгенівському зображенні. Вплив спорту і праці на будову кісток. Вплив соціальних факторів і екології на розвиток і будову кісток скелету.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет, набір кісток.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 2

Тема: Кістки хребтового стовпа.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для позначення кісток хребтового стовпа, пояснення їх топографії;
- застосовувати анатомічні площини і вісі для пояснення топографії кісток хребтового стовпа та їх окремих частин;
- аналізувати механізми розвитку кісток хребтового стовпа в ембріогенезі;
- застосовувати класифікацію кісток для аналізу будови кісток хребтового стовпа;

- описати і продемонструвати будову кісток хребтового стовпа.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- навчитися орієнтувати окремі хребці та крижову кістку відповідно їх анатомічному положенню;
- навчитися відрізняти один від одного шийні, грудні та поперекові хребці;
- знайти на кістках вказані структури (див. перелік термінів)

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Шийні хребці Передня дуга атланта Ямка зуба Борозна хребтової артерії Задня дуга атланта Бічна маса атланта Зуб осьового хребця Сонний горбок (VI шийного хребця) Поперечний отвір Передній горбок Задній горбок Борозна спинномозкового нерва Грудні хребці Верхня реброва ямка Нижня реброва ямка Реброва ямка поперечного відростка Поперекові хребці Додатковий відросток Соскоподібний відросток Крижова кістка Основа крижової кістки Вушкоподібна поверхня крижової кістки Верхівка крижової кістки Горбистість крижової кістки Тазова поверхня Поперечні лінії Передні крижові отвори Спинна поверхня Задні крижові отвори Серединний крижовий гребінь Присередній крижовий гребінь Бічний крижовий гребінь Крижовий канал Крижовий розтвір

Теоретичні питання до заняття:

1. Загальний план будови хребців: описати і продемонструвати на препаратах.
2. Особливості будови шийних хребців: назвати і продемонструвати на препаратах.
3. Особливості будови першого та другого шийних хребців.

4. Особливості будови грудних хребців: назвати і продемонструвати на препаратах.
5. Особливості будови поперекових хребців: назвати і продемонструвати на препаратах.
6. Будова крижової кістки і куприка: описати і продемонструвати на препаратах.

Зміст теми:

Кістки скелету: хребці. Принцип сегментарності в будові осевого скелету. Стислі дані про філо- і онтогенез хребтового стовпа. Загальна характеристика хребтового стовпа. Загальний план будови хребців. Особливості будови шийних, грудних, поперекових хребців, крижової кістки, куприкової кістки. Вікові і статеві особливості будови хребців. Вплив соціальних і екологічних факторів на будову хребців. Вади розвитку хребців.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет, окремі шийні, грудні, поперекові хребці, крижова кістка.

**Методичні вказівки для самостійної роботи студентів
при підготовці до практичного заняття № 3**

Тема: Кістки грудної клітки. Кістки поясу верхньої кінцівки. Плечова кістка.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для позначення кісток грудної клітки, поясу верхньої кінцівки та плеча, пояснення їх топографії;
- застосовувати анатомічні площини і вісі для пояснення топографії кісток грудної клітки, поясу верхньої кінцівки, плеча та їх окремих частин;
- аналізувати механізми розвитку кісток грудної клітки, поясу верхньої кінцівки та плеча в ембріогенезі;
- застосовувати класифікацію кісток для аналізу будови кісток грудної клітки, поясу верхньої кінцівки та плеча;
- описати і продемонструвати будову кісток грудної клітки, поясу верхньої кінцівки та плеча.
- вміти визначати приналежність окремих кісток до правої або лівої сторони.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- навчитися орієнтувати окремі ребра відповідно їх анатомічному положенню;
- навчитися орієнтувати окремі кістки поясу верхньої кінцівки та плеча відповідно їх анатомічному положенню;
- знайти на кістках вказані структури (див. перелік термінів).

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Ребро Головка ребра Шийка ребра Тіло ребра Горбок ребра Кут ребра Борозна ребра Горбок переднього драбинчастого м'яза (на

	першому ребрі) Борозна підключичної артерії (на першому ребрі) Борозна підключичної вени (на першому ребрі) Горбистість переднього зубчастого м'яза Груднина Ручка груднини Яремна вирізка (груднини) Ключична вирізка Тіло груднини Рєброві вирізки Мечоподібний відросток Кут груднини Рєброва поверхня Підлопаткова ямка Задня поверхня Ость лопатки Надплечовий відросток (акроміон) Надостьова ямка Підостьова ямка Присередній край Бічний край Верхній край Дзьобоподібний відросток Вирізка лопатки Верхній кут Нижній кут Бічний кут Суглобова западина Надсуглобовий горбок Підсуглобовий горбок Шийка лопатки Ключиця Груднинний кінець Тіло ключиці Надплечовий кінець Конусоподібний горбок Трапецієподібна лінія Плечова кістка Головка плечової кістки Анатомічна шийка Великий горбок Малий горбок Гребінь великого горбка Гребінь малого горбка Міжгорбкова борозна Хірургічна шийка Тіло плечової кістки Дельтоподібна горбистість Борозна променевого нерва Виросток плечової кістки
--	--

	Головочка плечової кістки Блок плечової кістки Ліктьова ямка Вінцева ямка Бічний надвиросток Променева ямка Присередній надвиросток Борозна ліктьового нерва
--	---

Теоретичні питання до заняття:

1. Класифікація ребер. Будова I-XII ребер: описати і продемонструвати на препаратах.
2. Будова груднини: описати і продемонструвати на препараті.
3. Грудна клітка в цілому: описати і продемонструвати на препараті.
4. Верхня кінцівка: її частини і кістки, що їх утворюють. Назвати і продемонструвати на препаратах.
5. Кістки поясу верхньої кінцівки: лопатка. Описати і продемонструвати на препаратах, визначити належність кістки до правої чи лівої сторони.
6. Кістки поясу верхньої кінцівки: ключиця. Описати і продемонструвати на препаратах, визначити належність кісток до правої чи лівої сторони.
7. Плечова кістка: частини: описати і продемонструвати на препараті їх будову, визначити належність кістки до правої чи лівої сторони.

Зміст теми: Розвиток ребер і груднини в філо- і онтогенезі. Класифікація ребер. Будова ребер і груднини. Форми мінливості ребер і груднини, варіанти та аномалії розвитку. Вікові і статеві особливості будови груднини. Вплив соціальних і екологічних факторів на будову ребер і груднини.

Верхня кінцівка: її відділи. Кістки верхньої кінцівки: відділи. Пояс верхньої кінцівки: ключиця, лопатка; їх будова. Вільна частина верхньої кінцівки: плечова кістка.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет з верхніми кінцівками, окремі кістки – ребра, груднина, лопатка, ключиця, плечова кістка.

**Методичні вказівки для самостійної роботи студентів
при підготовці до практичного заняття № 4**

Тема: Кістки передпліччя та кисті

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для позначення кісток передпліччя та кисті, пояснення їх топографії;
- застосовувати анатомічні площини і вісі для пояснення топографії кісток передпліччя, кисті та їх окремих частин;
- аналізувати механізми розвитку кісток передпліччя та кисті в ембріогенезі;
- застосовувати класифікацію кісток для аналізу будови кісток передпліччя та кисті;
- описати і продемонструвати будову кісток передпліччя та кисті.
- вміти визначати приналежність окремих кісток до правої або лівої сторони.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- навчитися орієнтувати окремі кістки передпліччя та кисті відповідно до їх анатомічного положення;
- знайти на кістках вказані структури (див. перелік термінів)

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Променева кістка
	Головка променевої кістки
	Суглобовий обвід
	Суглобова ямка
	Шийка променевої кістки
	Тіло променевої кістки
	Горбистість променевої кістки
	Поверхні тіла променевої кістки
	Краї тіла променевої кістки
	Шилоподібний відросток променевої кістки
	Вирізка ліктьової кістки
	Зап'ясткова суглобова поверхня
	Ліктьова кістка
	Ліктьовий відросток
	Блокова вирізка
	Вінцевий відросток
	Горбистість ліктьової кістки
	Вирізка променевої кістки
	Тіло ліктьової кістки
	Поверхні тіла ліктьової кістки
	Края тіла ліктьової кістки
	Головка ліктьової кістки
	Шилоподібний відросток ліктьової кістки
	Суглобовий обвід
	Кістки кисті
	Зап'ясткові кістки
	Човноподібна кістка
	Півмісяцева кістка
	Тригранна кістка
	Горохоподібна кістка
	Кістка-трапеція
	Трапецієподібна кістка
	Головчаста кістка
	Гачкувата кістка
	П'ясткові кістки
	Основа п'ясткової кістки
	Тіло п'ясткової кістки
	Головка п'ясткової кістки
	Кістки пальців кисті (фаланги пальців)
	Проксимальна фаланга
	Середня фаланга
	Кінцева фаланга

Теоретичні питання до заняття:

1. Верхня кінцівка: її частини і кістки, що їх утворюють. Назвати і продемонструвати на препаратах.
2. Розвиток скелета верхньої кінцівки. Варіанти та аномалії розвитку.

3. Променева кістка: частини, описати і продемонструвати на препараті їх будову, визначити належність кістки до правої чи лівої сторони.
4. Ліктьова кістка: частини, описати і продемонструвати на препараті їх будову, визначити належність кістки до правої чи лівої сторони.
5. Кисть: відділи.
6. Кисть: будова кісток проксимального ряду зап'ястка. Описати і продемонструвати на препаратах.
7. Кисть: будова кісток дистального ряду зап'ястка. Описати та продемонструвати на препаратах.
8. Кисть: будова кісток п'ястка. Описати і продемонструвати на препаратах.
9. Кисть: будова кісток фаланг пальців кисті. Описати та продемонструвати на препаратах.

Зміст теми: Верхня кінцівка: її відділи. Вільна частина верхньої кінцівки: кістки передпліччя і кисті, сесамоподібні кістки; їх будова. Центри скостеніння (первинні та вторинні) кісток верхньої кінцівки. Розвиток кісток верхньої кінцівки в онтогенезі. Варіанти та аномалії розвитку.

Вікові, статеві особливості будови кісток верхньої кінцівки. Специфічні риси будови кісток, обумовлені процесами антропогенезу. Вплив спорту, праці, соціальних факторів і екологічних чинників на будову кісток верхньої кінцівки.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет з верхніми кінцівками, окремі кістки – ліктьова, променева, кістки кисті.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 5

Тема: Кістки поясу нижньої кінцівки. Стегнова кістка, наколінок.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для позначення кісток тазу та стегна, пояснення їх топографії;
- застосовувати анатомічні площини і вісі для пояснення топографії кісток тазу та стегна та їх окремих частин;
- аналізувати механізми розвитку кісток тазу та стегна в ембріогенезі;
- застосовувати класифікацію кісток для аналізу будови кісток тазу та стегна;
- описати і продемонструвати будову кісток тазу та стегна;
- вміти визначати приналежність окремих кісток до правої або лівої сторони.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- навчитися орієнтувати окремі кістки тазу та стегна відповідно до їх анатомічного положення;
- знайти на кістках вказані структури (див. перелік термінів)

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Тазова, стегнова кістки та наколінок. Кульшова кістка Кульшова западина Ямка кульшової западини Півмісяцева поверхня кульшової западини

	<p> Вирізка кульшової западини Затульний отвір Велика сіднича вирізка Клубова кістка Тіло клубової кістки Крило клубової кістки Клубовий гребінь Верхня передня клубова ость Нижня передня клубова ость Нижня задня клубова ость Верхня задня клубова ость Зовнішня губа Проміжна лінія Внутрішня губа Клубова ямка Сіднична поверхня Вушкоподібна поверхня Клубова горбистість Сіднича кістка Тіло сідничої кістки Гілка сідничої кістки Сідничий горб Сіднича ость Мала сіднича вирізка Лобкова кістка Тіло лобкової кістки Верхня гілка лобкової кістки Лобковий горбок Клубово-лобкове підвищення Симфізна поверхня Нижня гілка лобкової кістки Затульна борозна Стегнова кістка Головка стегнової кістки Шийка стегнової кістки Малий вертлюг стегнової кістки Великий вертлюг стегнової кістки Міжвертлюговий гребінь Міжвертлюгова лінія Тіло стегнової кістки Шорстка лінія стегнової кістки Бічна губа Присередня губа Гребінна лінія Сіднична горбистість Підколінна поверхня Присередній виросток Присередній надвиросток стегнової кістки Бічний виросток Бічний надвиросток стегнової кістки Наколінкова поверхня Міжвиросткова ямка </p>
--	---

Теоретичні питання до заняття:

1. Нижня кінцівка: її частини і кістки, що їх утворюють. Назвати і продемонструвати на препаратах.
2. Розвиток скелета тазу та стегна. Варіанти і аномалії розвитку.
3. Кульшова кістка: описати і продемонструвати на препараті її будову. В наслідок зрощення яких кісток вона утворюється?
4. Клубова кістка: частини, описати і продемонструвати на препараті її будову.
5. Лобкова кістка: частини, описати і продемонструвати на препараті її будову.
6. Сіднича кістка: частини, описати і продемонструвати на препараті її будову.
7. Таз в цілому: його частини: описати і продемонструвати на препараті. Статеві та вікові особливості тазу. Назвати та описати основні розміри тазу.
8. Стегнова кістка: частини, описати і продемонструвати на препараті її будову, визначити належність кістки до правої чи лівої сторони.
9. Наколінок. Його будова. Описати та продемонструвати на препаратах.

Зміст теми: Нижня кінцівка: її відділи. Кістки тазу та стегна: відділи. Пояс тазу та стегна: кульшова кістка; її будова. Частини кульшової кістки, їх будова. Вільна частина тазу та стегна: стегнова кістка, її будова. Центри скостеніння (первинні та вторинні) кісток тазу та стегна. Розвиток кісток тазу та стегна в онтогенезі. Варіанти та аномалії розвитку кісток тазу та стегна.

Гомологія кісток верхньої та нижньої кінцівок. Вікові, статеві особливості будови кісток кінцівок. Специфічні риси будови кісток тазу та стегна, обумовлені процесами антропогенезу. Вплив спорту, праці, соціальних факторів і екологічних чинників на будову кісток нижньої кінцівки.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет з нижніми кінцівками, окремі кістки – тазова, стегнова, наколінок.

**Методичні вказівки для самостійної роботи студентів
при підготовці до практичного заняття № 6**

Тема: Кістки гомілки та стопи

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для позначення кісток гомілки та стопи, пояснення їх топографії;
- застосовувати анатомічні площини і вісі для пояснення топографії кісток гомілки та стопи та їх окремих частин;
- аналізувати механізми розвитку кісток гомілки та стопи в ембріогенезі;
- застосовувати класифікацію кісток для аналізу будови кісток гомілки та стопи;
- описати і продемонструвати будову кісток гомілки та стопи.
- вміти визначати приналежність окремих кісток до правої або лівої нижньої кінцівки.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- навчитися орієнтувати окремі кістки гомілки та стопи відповідно їх анатомічного положення;
- знайти на кістках вказані структури (див. перелік термінів)

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Великогомілкова кістка Бічний виросток Малогомілкова суглобова поверхня Присередній виросток Верхня суглобова поверхня Переднє міжвиросткове поле Заднє міжвиросткове поле Міжвиросткове підвищення Тіло великогомілкової кістки Поверхні тіла великогомілкової кістки Горбистість великогомілкової кістки Край великогомілкової кістки Присередня кісточка Малогомілкова вирізка Нижня суглобова поверхня Малогомілкова кістка Головка малогомілкової кістки Тіло малогомілкової кістки Бічна кісточка Кістки стопи Запленові кістки Надп'ятова кістка Головка надп'ятової кістки Шийка надп'ятової кістки Тіло надп'ятової кістки П'ятова кістка П'ятковий горб Підпора надп'ятової кістки Човноподібна кістка Присередня клиноподібна кістка Проміжна клиноподібна кістка Бічна клиноподібна кістка Кубоподібна кістка Плеснові кістки Основа плеснової кістки Тіло плеснової кістки Головка плеснової кістки Кістки пальців (фаланги)

Теоретичні питання до заняття:

1. Нижня кінцівка: її частини і кістки, що їх утворюють. Назвати і продемонструвати на препаратах.
2. Розвиток скелета нижньої кінцівки. Варіанти і аномалії розвитку.
3. Великогомілкова кістка: частини, описати і продемонструвати на препараті їх будову, визначити належність кістки до правої чи лівої сторони.
4. Малогомілкова кістка: частини, описати і продемонструвати на препараті їх будову, визначити належність кістки до правої чи лівої сторони.

5. Стопа: відділи, кістки що їх утворюють.
6. Будова таранної кістки. Описати і продемонструвати на препаратах.
7. Будова п'яткової кістки. Описати і продемонструвати на препаратах.
8. Будова човноподібної, кубоподібної та клиноподібних кісток. Описати і продемонструвати на препаратах.
9. Будова плеснових кісток, фаланг пальців стопи. Описати і продемонструвати на препаратах.
10. Гомологія кісток верхньої та нижньої кінцівок.

Зміст теми: Нижня кінцівка: її відділи. Кістки нижньої кінцівки: відділи. Вільна частина нижньої кінцівки: кістки гомілки, стопи; їх будова. Центри скостеніння кісток (первинні та вторинні) нижньої кінцівки. Розвиток кісток нижньої кінцівки в онтогенезі. Варіанти та аномалії розвитку кісток нижньої кінцівки.

Гомологія кісток верхньої та нижньої кінцівок. Вікові, статеві особливості будови кісток кінцівок. Специфічні риси будови кісток нижньої кінцівки, обумовлені процесами антропогенезу. Вплив спорту, праці, соціальних факторів і екологічних чинників на будову кісток нижньої кінцівки.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет з нижніми кінцівками, окремі кістки – велика та мала гомілкові, кістки стопи.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 7

Тема: Кістки черепа. Лобова, тім'яна, потилична кістки

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для позначення мозкового черепу, пояснення його топографії;
- застосовувати анатомічні площини і вісі для пояснення топографії кісток мозкового черепу та їх окремих частин;
- аналізувати механізми розвитку кісток мозкового черепу в ембріогенезі;
- застосовувати класифікацію кісток для аналізу будови кісток мозкового черепу;
- описати і продемонструвати будову кісток мозкового черепу;
- вміти визначати приналежність тім'яної кістки до правої або лівої половини голови.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- навчитися орієнтувати окремі кістки черепа відповідно їх анатомічному положенню;
- знайти на кістках вказані структури (див. перелік термінів).

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Лобова кістка Лобова луска Лобовий горб Надбрівна дуга Надперенісся Борозна верхньої стрілової пазухи Лобовий гребень

	<p>Сліпий отвір Надочномковий край Надочномковий отвір Виличний відросток Очномкова частина Ямка слъозової залози Носова частина Носова остъ Решітчаста вирізка Лобова пазуха Тім'яна кістка Потиличний край Лусковий край Стріловий край Лобовий край Лобовий кут Потиличний кут Клиноподібний кут Соскоподібний кут Тім'яний отвір Тім'яний горб Верхня скронева лінія Потилична кістка Великий отвір Основна частина Глотковий горбок Схил Бічна частина Потиличний виросток Виростковий канал Виросткова ямка Яремна вирізка Яремний відросток Канал під'язикового нерва Потилична луска Зовнішній потиличний виступ Верхня каркова лінія Нижня каркова лінія Внутрішній потиличний виступ Хрестоподібне підвищення Борозна поперечної пазухи Борозна сигмоподібної пазухи Борозна потиличної пазухи</p>
--	--

Теоретичні питання до заняття:

1. Потилична кістка: частини, її будова, описати та продемонструвати на ізолюваному препараті та на черепі.
2. Лобова кістка: частини, її будова, описати та продемонструвати на ізолюваному препараті та на черепі.
3. Тім'яна кістка: поверхні, краї, кути; назвати та продемонструвати на ізолюваному препараті та на черепі. Визначити належність кістки до правої чи лівої сторони.

Зміст теми: Потилична кістка: частини, її будова, описати та продемонструвати на ізолюваному препараті та на черепі. Лобова кістка: частини, її будова, описати та продемонструвати на ізолюваному препараті та на черепі. Тім'яна кістка: поверхні, краї, кути; назвати та продемонструвати на ізолюваному препараті та на черепі. Визначити належність кістки до правої чи лівої сторони.

Матеріали для самоконтролю: Череп, окремі кістки: лобова, потилична, тім'яна.

**Методичні вказівки для самостійної роботи студентів
при підготовці до практичного заняття № 8**

Тема: Решітчаста та клиноподібна кістки.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для позначення кісток основи черепа, пояснення їх топографії;
- застосовувати анатомічні площини і вісі для пояснення топографії кісток основи черепа та їх окремих частин;
- аналізувати механізми розвитку кісток основи черепа в ембріогенезі;
- застосовувати класифікацію кісток для аналізу будови кісток основи черепа;
- описати і продемонструвати будову кісток основи черепа;
- вміти визначати приналежність тім'яної кістки до правої або лівої половини голови.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- навчитися орієнтувати окремі кістки черепа відповідно їх анатомічному положенню;
- знайти на кістках вказані структури (див. перелік термінів)

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Решітчаста кістка
	Дірчаста пластинка
	Дірчасті отвори
	Перпендикулярна пластинка
	Решітчастий лабіринт
	Очноямкова пластинка
	Верхня носова раковина
	Середня носова раковина
	Клиноподібна кістка
	Тіло клиноподібної кістки
	Турецьке сідло
	Гіпофізна ямка
	Горбок сідла
	Спинка сідла
	Сонна борозна
	Клиноподібна пазуха
	Мале крило клиноподібної кістки
	Велике крило клиноподібної кістки
	Мозкова поверхня великого крила
	Скронева поверхня великого крила

	Підскронева поверхня великого крила Верхньощелепна поверхня великого крила Очноямкова поверхня великого крила Верхня очноямкова щілина Зоровий канал Круглий отвір Овальний отвір Остистий отвір Крилоподібний відросток Бічна пластина Присередня пластинка Крилоподібний канал Крилоподібна ямка Крилоподібна вирізка
--	--

Теоретичні питання до заняття:

1. Решітчаста кістка: частини, її будова, описати і продемонструвати на ізольованому препараті та на черепі.
2. Клиноподібна кістка: тіло кістки, його будова, описати і продемонструвати на ізольованому препараті та на черепі.
3. Клиноподібна кістка: великі крила, її будова, описати і продемонструвати на ізольованому препараті та на черепі.
4. Клиноподібна кістка: малі крила, її будова, описати і продемонструвати на ізольованому препараті та на черепі.
5. Клиноподібна кістка: отвори, її вміст, описати і продемонструвати на ізольованому препараті та на черепі.
6. Клиноподібна кістка: крилоподібні відростки, її будова, описати і продемонструвати на ізольованому препараті та на черепі.

Зміст теми: Будова решітчастої та клиноподібної кісток, що утворюють основу черепа, лицевий череп.

Матеріали для самоконтролю: Череп, окремі кістки: решітчаста, клиноподібна.

**Методичні вказівки для самостійної роботи студентів
при підготовці до практичного заняття № 9**

Тема: Скронева кістка.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для позначення правильного анатомічного положення скроневої кістки;
- застосовувати анатомічні площини та вісі для пояснення топографії скроневої кістки та її окремих частин;
- застосовувати класифікацію кісток для аналізу будови скроневої кістки;
- описати та продемонструвати будову скроневої кістки;
- вміти визначати приналежність скроневої кістки до правої або лівої половини голови.
- описати та продемонструвати канали скроневої кістки

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- навчитися орієнтувати окремі скроневі кістки черепа відповідно їх анатомічному положенню;
- знайти на кістках вказані структури (див. перелік термінів);
- знайти на ізольованій скроневої кістці та черепі основні канали та знати їх вміст

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Скронева кістка Кам'яниста частина скроневої кістки Верхній край кам'янистої частини Борозна верхньої кам'янистої пазухи Задній край кам'янистої частини Борозна нижньої кам'янистої пазухи Передній край кам'янистої частини Борозна нижньої кам'янистої пазухи Передня поверхня кам'янистої частини Покрівля барабанної порожнини Трійчасте втиснення Розтвір каналу великого кам'янистого нерва Борозна великого кам'янистого нерва Розтвір каналу малого кам'янистого нерва Борозна малого кам'янистого нерва Задня поверхня кам'янистої частини Внутрішній слуховий отвір Внутрішній слуховий хід Піддугова ямка Нижня поверхня кам'янистої частини Яремна ямка Шилоподібний відросток Шило-соскоподібний отвір Кам'яниста ямочка Зовнішній отвір сонного каналу Внутрішній отвір сонного каналу Соскоподібний відросток (скроневої кістки) Борозна сигмоподібної пазухи Соскоподібна вирізка Соскоподібний отвір Барабанна частина Лускова частина Виличний відросток Суглобовий горбок Нижньощелепна ямка Зовнішній слуховий отвір Зовнішній слуховий хід

Теоретичні питання до заняття:

1. Скронева кістка: частини.

2. Барабанна частина: її будова, описати і продемонструвати на ізольованому препараті та на черепі.
3. Лускова частина: її будова, описати і продемонструвати на ізольованому препараті та на черепі.
4. Передня поверхня кам'янистої частини: її будова, описати і продемонструвати на ізольованому препараті та на черепі.
5. Задня поверхня кам'янистої частини: її будова, описати і продемонструвати на ізольованому препараті та на черепі.
6. Нижня поверхня кам'янистої частини: її будова, описати і продемонструвати на ізольованому препараті та на черепі.
7. Соскоподібний відросток: його будова, описати і продемонструвати на ізольованому препараті та на черепі.
8. Канали скроневої кістки.
9. Описати і продемонструвати хід каналу лицевого нерва і його відгалуження.
10. Описати і продемонструвати хід сонного каналу і його відгалуження.
11. Описати і продемонструвати хід м'язово-трубного каналу і його півканалів.
12. Описати і продемонструвати хід барабанного і соскоподібного каналців.

Зміст теми: Сконева кістка. Канали та каналці скроневої кістки.

Матеріали для самоконтролю: Череп, сконева кістка.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 10

Тема: Кістки лицевого черепа.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для позначення кісток лица, пояснення їх топографії;
- застосовувати анатомічні площини та вісі для пояснення топографії кісток лица та їх окремих частин;
- аналізувати механізми розвитку кісток лица в ембріогенезі;
- застосовувати класифікацію кісток для аналізу будови кісток лица;
- описати та продемонструвати будову кісток лица;
- вміти визначати приналежність кісток до правої або лівої половини голови.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- навчитися орієнтувати окремі кістки лица відповідно їх анатомічному положенню;
- знайти на кістках вказані структури (див. перелік термінів).

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Верхня щелепа Тіло верхньої щелепи Очноямкова поверхня Підочноямкова борозна верхньої щелепи Підочноямковий канал верхньої щелепи Підочноямковий край тіла верхньої щелепи Передня поверхня тіла верхньої щелепи

	<p> Підчочномковий отвір верхньої щелепи Носова вирізка Іклова ямка Підскронева поверхня тіла верхньої щелепи Горб верхньої щелепи Коміркові отвори Коміркові канали Носова поверхня тіла верхньої щелепи Сльозова борозна Верхньощелепний розтвір Лобовий відросток верхньої щелепи Виличний відросток верхньої щелепи Піднебінний відросток верхньої щелепи Носовий гребінь (Різцева кістка; Передверньощелепна кістка) Різцеві канали (Різцеве шво) Комірковий відросток Коміркова дуга Зубні комірки Міжкоміркові перегородки Коміркові випини Різцеві отвори Нижня щелепа Тіло нижньої щелепи Основа нижньої щелепи (Симфіз нижньої щелепи) Підборідний виступ нижньої щелепи Підборідний горбок Підборідний отвір Двочеревцева ямка нижньої щелепи Щелепно-під'язикова лінія нижньої щелепи (Нижньощеолепний валок) Під'язикова ямка Піднижньощелепна ямка Коміркова частина Коміркова дуга нижньої щелепи Зубні комірки Замолярний трикутник Замолярна ямка Гілка нижньої щелепи Кут нижньої щелепи Жувальна горбистість Крилоподібна гористість Отвір нижньої щелепи Язичок нижньої щелепи Канал нижньої щелепи Вирізка нижньої щелепи Відростковий відросток нижньої щелепи Вінцевий відросток нижньої щелепи </p>
--	--

	<p>Скроневий гребінь Вирізка нижньої щелепи Виростковий відросток Головка нижньої щелепи Шийка нижньої щелепи Крилоподібна ямка нижньої щелепи</p> <p>Піднебінна кістка Перпендикулярна пластинка Носова поверхня Верхньощелепна поверхня Клино-піднебінна вирізка Велика піднебінна борозна Пірамідний відросток Малі піднебінні канали Раковинний гребінь Решітчастий гребінь Очноямковий відросток</p> <p>Горизонтальна пластинка Носова поверхня Піднебінна поверхня Малі піднебінні отвори</p> <p>Вилична кістка Бічна поверхня Скронева поверхня Очноямкова поверхня Лобовий відросток Скроневий відросток Вилично-очноямковий отвір Вилично-лицевий отвір Вилично-скроневий отвір</p> <p>Леміш</p> <p>Носова кістка</p> <p>Сльозова кістка</p> <p>Нижня носова раковина</p> <p>Під'язикова кістка Тіло під'язикової кістки Малий ріг Великий ріг</p>
--	---

Теоретичні питання до заняття:

1. Лицевий череп: кістки які його утворюють; назвати та продемонструвати на препараті.
2. Верхня щелепа: поверхні, її будова: описати та продемонструвати на ізолюваному препараті та на черепі.
3. Верхня щелепа: відростки, її будова: описати та продемонструвати на ізолюваному препараті та на черепі.
4. Нижня щелепа: частини, її будова: описати та продемонструвати на ізолюваному препараті та на черепі.
5. Піднебінна кістка: її будова: описати та продемонструвати положення в черепі.
6. Вилична кістка, леміш, носова кістка, слезова кістка, нижня носова раковина, під'язикова кістка: їх будова: описати та продемонструвати положення в черепі.
7. Отвори лицевого черепу для мандібулярної, торусальної, туберальної анестезії.

Зміст теми: Будова кісток, що утворюють лицевий череп: нижньої щелепи, верхньої щелепи, піднебінної, виличної, лемешу, носової, слъзової, нижньої носової раковини. під'язикової кісток.

Матеріали для самоконтролю: Череп, окремі кістки: верхня щелепа, нижня щелепа, піднебінна, вилична, леміш, носова, слъзова, нижня носова раковина, під'язикова.

**Методичні вказівки для самостійної роботи студентів
при підготовці до практичного заняття № 11**

Тема: Череп в цілому: Мозковий, лицевий череп. Порожнина черепа. Склепіння, зовнішня та внутрішня основи черепа. Порожнина носа. Кісткове піднебіння. Орбіта.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для позначення утворів склепіння черепа, його зовнішньої та внутрішньої основи, пояснення їх топографії;
- застосовувати анатомічні площини і вісі для пояснення топографії склепіння черепа, його зовнішньої та внутрішньої основи, очної ямки, носової порожнини, кісткового піднебіння;
- розуміти взаєморозташування окремих кісток черепа, що утворюють його склепіння, зовнішньої та внутрішньої основи, очну ямку, носову порожнину, кісткове піднебіння;
- вміти описати і продемонструвати будову кісток склепіння черепа, його зовнішньої та внутрішньої основи, очної ямки, носової порожнини, кісткового піднебіння;
- знати розташування та вміст отворів зовнішньої та внутрішньої основи черепа;
- знати сполучення очної ямки, носової порожнини.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- Знайти на черепі борозни пазух твердої мозкової оболонки;
- Знайти на основі черепі отвори та знати їх вміст;
- Встановити, якими кістками утворені стінки очної ямки, кісткове піднебіння;
- Встановити, якими кістками утворені стінки носової порожнини;
- Знайти на черепі та малюнках приносних пазух та їх сполучення;
- Намалювати схему сполучень приносних пазух з носовими ходами;
- Знати сполучення очної ямки;
- Знати сполучення носової порожнини.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Склепіння черепа Борозна верхньої стрілової пазухи Основа черепа Внутрішня основа черепа Передня черепна ямка Середня черепна ямка Задня черепна ямка Схил Борозна нижньої кам'янистої пазухи Борозна поперечної пазухи Борозна сигмоподібної пазухи Зовнішня основа черепа

	<p>Рваний отвір</p> <p>Кісткове піднебіння</p> <p>Великий піднебінний канал</p> <p>Великий піднебінний отвір</p> <p>Малі піднебінні отвори</p> <p>Різцева ямка</p> <p>Різцевий канал</p> <p>Різцевий отвір</p> <p>Яремний отвір</p> <p>Сонний канал скроневої кістки</p> <p>М'язово-трубний канал</p> <p>Очна ямка, орбіта</p> <p>Очноямкова порожнина</p> <p>Очноямковий вхід</p> <p>Надочноямковий край</p> <p>Підочноямковий край</p> <p>Верхня стінка очної ямки</p> <p>Нижня стінка очної ямки</p> <p>Бічна стінка очної ямки</p> <p>Присередня стінка очної ямки</p> <p>Передній решітчастий отвір</p> <p>Задній решітчастий отвір</p> <p>Носо-сльозовий канал</p> <p>Верхня очноямкова щілина</p> <p>Нижня очноямкова щілина</p> <p>Кісткова носова порожнина</p> <p>Кісткова носова перегородка</p> <p>Грушеподібний отвір</p> <p>Верхня стінка</p> <p>Дірчасті отвори</p> <p>Нижня стінка</p> <p>Бічна стінка</p> <p>Верхній носовий хід</p> <p>Середній носовий хід</p> <p>Нижній носовий хід</p> <p>Отвір носо-сльозового каналу</p> <p>Спільний носовий хід</p> <p>Клино-решітчастий заcuток</p> <p>Носо-глотковий хід</p> <p>Клино-піднебінний отвір</p> <p>Хоани</p>
--	--

Теоретичні питання до заняття:

1. Очна ямка: межі очноямкового входу: описати і продемонструвати на препараті черепа.
2. Очна ямка: стінки, описати і продемонструвати на препараті черепа.
3. Очна ямка: сполучення: описати і продемонструвати на препараті черепа.
4. Анатомічні утворення внутрішньої і зовнішньої поверхні склепіння черепа: описати і продемонструвати на препараті.
5. Анатомічні утворення зовнішньої основи черепа: описати і продемонструвати на препараті.

6. Внутрішня основа черепа: межі, будова, сполучення передньої черепної ямки: описати і продемонструвати на препараті.
7. Внутрішня основа черепа: межі, будова, сполучення середньої черепної ямки: описати і продемонструвати на препараті.
8. Внутрішня основа черепа: межі, будова, сполучення задньої черепної ямки: описати і продемонструвати на препараті.
9. Носова порожнина: межі входу і виходу носової порожнини: описати і продемонструвати на препараті черепа.
10. Носова порожнина: її стінки: описати і продемонструвати на препараті черепа.
11. Носові ходи: їх будова, сполучення: описати і продемонструвати на препараті черепа.
12. Кісткове піднебіння: описати і продемонструвати на препараті черепа які структури його утворюють.

Зміст теми: Мозковий та лицевий відділи черепа. Будова кісток, що утворюють мозковий череп: лобової, потиличної, тім'яної, клиноподібної, скроневої, решітчастої. Склепіння черепа, зовнішня та внутрішня основи черепа. Передня, середня і задня черепні ямки, очна ямка, кісткове піднебіння.

Матеріали для самоконтролю: Череп.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 12

Тема: Череп в цілому: Скронева, підскронева та крило-піднебінна ямки.

Конкретні цілі:

- Розуміти взаєморозташування окремих кісток, що утворюють скроневу, підскроневу та крилопіднебінну ямки;
- застосовувати анатомічну термінологію для позначення структур скроневої, підскроневої та крилопіднебінної ямок;
- застосовувати анатомічні площини і вісі для пояснення топографії структур скроневої, підскроневої та крилопіднебінної ямок;
- знати стінки та сполучення скроневої, підскроневої та крилопіднебінної ямок.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- Встановити, якими кістками утворені стінки скроневої, підскроневої, крилопіднебінної ямок;
- Знайти на черепі крилопіднебінну ямку та отвори, через які вона сполучається з основним порожнинами та основою черепу.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Скронева ямка
	Вилична дуга
	Підскронева ямка
	Крило-піднебінна ямка
	Крило-верхньощелепна щілина

Теоретичні питання до заняття:

1. Відділи черепа: назвати і продемонструвати на препараті.

2. Норми черепа (лицева/лобова, верхня, потилична, бічна, нижня/основна), які використовуються при його вивченні в антропології та медицині: назвати і продемонструвати.
3. Мозковий череп: кістки які його утворюють; назвати і продемонструвати на препараті.
4. Мозковий череп: частини, назвати і продемонструвати на препараті кістки, які утворюють склепіння і основу черепа.
5. Сконева ямка: межі, стінки: описати і продемонструвати на препараті черепа.
6. Підсконева ямка: межі, стінки, сполучення: описати і продемонструвати на препараті черепа.
7. Крило-піднебінна ямка: межі, стінки, описати і продемонструвати на препараті черепа.
8. Крило-піднебінна ямка: сполучення: описати і продемонструвати на препараті черепа.

Зміст теми: Череп в цілому. Сконева, підсконева та крило-піднебінна ямки.

Матеріали для самоконтролю: Череп.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 13

Тема: Контрфорси черепа. Рентгенанатомія, розвиток, вікові та статеві особливості черепа.

Конкретні цілі:

- вміти читати та аналізувати рентгенограми черепа;
- знати основні етапи розвитку кісток черепа;
- знати особливості будови дитячого черепа;
- знати топографію та терміни скостеніння тім'ячок новонародженого.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- аналізувати механізми розвитку кісток основи черепа в ембріогенезі;
- намалювати схему тім'ячок черепа та виписати у зошит строки їх закриття.
- на окремих рентгенограмах знайти основні структури кісток черепа;
- замалювати, знайти на черепі та ізольованих кістках контрфорси черепа.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Тім'ячка черепа Переднє тім'ячко Заднє тім'ячко Соскоподібне тім'ячко Клиноподібне тім'ячко; передньобічне Сосковподібне; задньобічне тім'ячко Лобно-носовий контрфорс Вилично-скроневиий контрфорс Крило-піднебінний контрфорс Нижньощелепний контрфорс

Теоретичні питання до заняття:

1. Контрфорси верхньої щелепи.

2. Рентгенанатомія мозкового черепа в прямій та бічній проекціях.
3. Рентгенанатомія лицевого черепа в прямій та бічній проекціях.
4. Розвиток лицевого черепа.
5. Розвиток мозкового черепа.
6. Вікові особливості будови кісток черепа.
7. Статеві особливості будови кісток черепа.
8. Індивідуальні особливості будови кісток черепа.
9. Вікові особливості будови черепа: череп немовлят.
10. Тім'ячка черепа – строки їх закриття.
11. Вікові та статеві особливості будови верхньої та нижньої щелепи, а також внаслідок втрати зубів.
12. Аномалії розвитку черепа.

Зміст теми: Контрфорси черепа. Вікові особливості черепа. Строки закриття тім'ячок у дитини. Відмінності чоловічого черепа від жіночого. Рентгенанатомія черепа. Розвиток черепа в філо- та онтогенезі.

Матеріали для самоконтролю: Череп дорослої людини (чоловічий та жіночий), череп новонародженого з тім'ячками, рентгенограми черепа.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 14

Тема: Загальна артродологія. Класифікація з'єднань кісток. З'єднання хребтового стовпа та грудної клітки. Хребтовий стовп і грудна клітка в цілому.

Конкретні цілі:

- знати принципи будови та класифікації з'єднань кісток;
- застосовувати анатомічні вісі для пояснення рухів у суглобах;
- застосовувати анатомічну термінологію для позначення синхондрозів, швів та суглобів черепа, пояснення їх топографії;
- аналізувати механізми розвитку з'єднань кісток в ембріогенезі;
- застосовувати класифікацію з'єднань кісток для пояснення будови з'єднань хребтового стовпа, грудної клітки та атланта-потиличного суглобу;
- застосовувати анатомічні вісі для пояснення рухів, які відбуваються у хребті та грудній клітці;
- розуміти значення анатомічних та причини появи патологічних згинів хребтового стовпа.
- вміти відрізнити форму грудної клітки осіб з різною конституцією.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- намалювати схему класифікації безперервних з'єднань;
- намалювати схему простого суглобу;
- на прикладі плечового суглобу знайти основні вісі та навчитися демонструвати рухи навколо них;
- навчитися знаходити на скелеті та грудній клітині місця прикріплення зв'язок;
- демонструвати на скелеті та окремих кістках суглобові поверхні, що утворюють атланта-потиличний та атланта-вісьові суглоби;
- демонструвати на скелеті та окремих кістках рухи, що можна виконати у атланта-потиличному та атланта-вісьових суглобах;
- демонструвати на скелеті рухи, що виконуються у суглобах, що утворюють грудну клітку.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	<p>Неперервне з'єднання Фіброзне з'єднання Хрящове з'єднання Кісткове з'єднання Перервне з'єднання (суглоб) Суглобова поверхня Суглобова капсула Суглобова порожнина Суглобова сумка Простий суглоб Складний суглоб Комплексний суглоб Комбінований суглоб Цилиндричний суглоб Блокоподібний суглоб Еліпсоподібний суглоб Виростковий суглоб Шароподібний суглоб Симфіз З'єднання хребтового стовпа Синхондрози хребтового стовпа Міжхребцевий диск Волокнисте кільце міжхребцевого диска Драглисте ядро міжхребцевого диска Синдесмози хребтового стовпа Передня поздовжня зв'язка (хребта) Задня поздовжня зв'язка (хребта) Міжостьова зв'язка (хребта) Жовта зв'язка (хребта) Надостьова зв'язка (хребта) Поперечна зв'язка (хребта) Суглоби хребтового стовпа Серединний атлантаосьовий суглоб Бічний атлантаосьовий суглоб Дуговідростковий суглоб Попереково-крижовий суглоб Крижово-куприковий суглоб Шийний лордоз Грудний кіфоз Поперековий лордоз Крижовий кіфоз Сколіоз Хребтовий канал З'єднання грудної клітки \Реброво-груднинний синхондроз Реброво-хребцеві суглоби Суглоб головки ребра</p>

	Ребровопоперечний суглоб Груднинно-ребровий суглоб Порожнина грудної клітки Верхній отвір грудної клітки Нижній отвір грудної клітки Легенева борозна Реброва дуга Міжребровий простір Підгрудинний кут
--	--

Теоретичні питання до заняття:

1. Класифікація з'єднань кісток: неперервні, симфізи та перервні з'єднання.
2. Синдесмози: визначення, види, приклади.
3. Синхондрози: визначення, класифікація, приклади.
4. Синостози: визначення, утворення, приклади.
5. Симфіз: визначення, утворення, приклади.
6. Суглоб: визначення, основні компоненти суглоба: описати і продемонструвати на препаратах.
7. Додаткові компоненти суглобів: назвати, описати і продемонструвати на препаратах.
8. Анатомічна класифікація суглобів: прості та складні суглоби, комплексні, комбіновані, визначення і приклади.
9. Назвати вісі та рухи, які здійснюються в суглобі навколо цих вісей.
10. Біомеханічна класифікація суглобів.
11. Одноосьові суглоби: визначення, види одноосьових суглобів за формою суглобових поверхонь, функції, приклади, продемонструвати на препаратах.
12. Двоосьові суглоби: визначення, види двоосьових суглобів за формою суглобових поверхонь, функції, приклади, продемонструвати на препаратах.
13. Триосьові суглоби: визначення, види триосьових суглобів за формою суглобових поверхонь, функції, приклади, продемонструвати на препаратах.
14. Назвати види сполучень хребтового стовпа, продемонструвати їх на препаратах.
15. З'єднання між тілами хребців: класифікація, будова міжхребцевого диску, його функціональне значення;
16. Зв'язки, що з'єднують тіла хребців: описати та продемонструвати на препараті.
17. З'єднання між відростками та дугами хребців: класифікація, будова, зв'язки.
18. З'єднання між крижовою кісткою та куприком: описати та продемонструвати на препараті. Вікові та статеві особливості крижово-куприкового з'єднання.
19. З'єднання між I і II шийними хребцями: будова, рухи.
20. Хребет в цілому: будова, згини; строки та причини їх появи.
21. З'єднання між ребрами та хребцями: види, їх будова.
22. Будова з'єднань між ребрами та грудниною.
23. Грудна клітка в цілому: будова, види форм в залежності від типу конституції (конічна, циліндрична та плоска), вікові, статеві.

Зміст теми: Розвиток з'єднань в філо- і онтогенезі. Класифікація з'єднань. Види синартрозів: волокнисті з'єднання (синдесмози) – мембрани, зв'язки, шви, тім'ячка; хрящові з'єднання (синхондрози) – постійні, тимчасові, гіалінові, волокнисті, кісткові з'єднання (синостози). Симфізи. Діартрози (синовіальні з'єднання, суглоби): визначення, основні ознаки суглоба, їх характеристика. Додаткові компоненти суглобів. Біомеханічна класифікація суглобів (за формою суглобових поверхонь, за функцією – рухи навколо вісей). Прості, складні, комплексні та комбіновані суглоби: їх характеристика. Види рухів та їх аналіз (вісі рухів). Одноосьові, двоосьові та триосьові суглоби, їх види,

характеристика рухів в кожному виді суглоба. Класифікація з'єднань хребтового стовпа. Синдесмози, синхондрози, синостози та симфізи хребтового стовпа: їх характеристика та будова. Суглоби хребтового стовпа: серединний атланта-осьовий суглоб, бічний атланта-осьовий суглоб, дуговідросткові суглоби, попереково-крижовий суглоб, крижово-куприковий суглоб: їх будова. Хребтовий стовп в цілому. Вікові, статеві особливості хребта в цілому. Вплив спорту, праці, соціальних факторів і екологічних чинників на хребет в цілому.

З'єднання грудної клітки: синдесмози, синхондрози та суглоби (реброво-хребцеві суглоби, реброво-поперечні суглоби, груднинно-реброві суглоби): їх характеристика і будова. Грудна клітка в цілому, її будова. Вплив спорту, праці, соціальних факторів і екологічних чинників на будову грудної клітки в цілому.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет, череп, перший та другий шийні хребці, вологі препарати суглобів.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 15

Тема: З'єднання черепа. Сконево-нижньощелепний суглоб. З'єднання хребта з черепом.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для позначення синхондрозів, швів та суглобів черепа, пояснення їх топографії;
- застосовувати класифікацію атланта-потиличного суглобу;
- будова сконево-нижньощелепного суглобу, синдесмозів черепа. Шви та синхондрози черепа;
- застосовувати анатомічні вісі, навколо яких відбуваються рухи у сконево-нижньощелепному суглобі.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- на черепі знайти основні шви та місця розташування синхондрозів;
- навчитися демонструвати рухи нижньої щелепи, що виконуються у сконево-нижньощелепному суглобі.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Вінцеве шво черепа
	Стрілово шво черепа
	Ламбдоподібне шво черепа
	Тім'ячка черепа
	Зубо-комірковий синдесмоз; Вклинення
	Періодонт
	Десмодонт
	Синхондрози черепа
	Сконево-нижньощелепний суглоб
	Суглобовий диск
	Бічна зв'язка
	Присередня зв'язка
	Клино-нижньощелепна зв'язка
	Шило-нижньощелепна зв'язка

Теоретичні питання до заняття:

1. Шви черепа.
2. Синхондрози черепа.
3. Скренево-нижньощелепний суглоб. Будова суглобового диску (біламінарна зона).
4. Назвати вісі та рухи, які здійснюються в скренево-нижньощелепному суглобі навколо вісей та тракції в горизонтальній площині.
5. Зв'язки скренево-нижньощелепного суглоба: описати та продемонструвати на препараті.
6. З'єднання черепа з хребтом: будова, рухи.
7. Вікові особливості будови скренево-нижньощелепного суглоба.

Зміст теми:

Класифікація з'єднань черепа. Синдесмози черепа: шви, їх види та характеристика. Синхондрози черепа: їх види, характеристика, вікові особливості. Суглоби черепа: скренево-нижньощелепний суглоб. Вікові особливості з'єднання черепа: тім'ячка, їх види, будова, терміни їх заростання.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет, череп, нижня щелепа, скронева кістка, вологі препарати суглобів.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 16

Тема: З'єднання грудного пояса. Плечовий суглоб.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для опису з'єднань грудного поясу та плечового суглобу;
- вміти демонструвати на скелеті структури кісток, що утворюють суглобові поверхні з'єднань грудного поясу, плечового суглоба;
- вміти демонструвати на вологих препаратах з'єднання грудного поясу та плечового суглобу;
- розуміти біомеханіку суглобів грудного поясу та плечового суглобу.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- знайти на скелеті структури, що утворюють суглобові поверхні груднинно-ключичного, плечового суглобів;
- знайти на вологих препаратах капсули та зв'язки груднинно-ключичного, плечового суглобів.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Надплечово-ключичний суглоб Груднинно-ключичний суглоб Міжключична зв'язка Реброво-ключична зв'язка Передня груднинно-ключична зв'язка

	Задня груднинно-ключична зв'язка Плечовий суглоб Губа суглобової западини (плечовий суглоб) Дзьобо-плечова зв'язка
--	--

Теоретичні питання до заняття:

1. З'єднання кісток плечового пояса: надплечово-ключичний суглоб, його суглобові поверхні, додаткові компоненти, межі прикріплення капсули, зв'язковий апарат, класифікація, рухи: описати та продемонструвати на препаратах.
2. Плечовий суглоб: суглобові поверхні, додаткові компоненти, межі прикріплення капсули, зв'язковий апарат, характеристика за біомеханічною класифікацією, рухи: описати та продемонструвати на препаратах.

Зміст теми:

З'єднання грудного пояса: надплечо-ключичний суглоб і груднинно-ключичний суглоб, їх будова. Плечовий суглоб, його будова.

Рентгенанатомія з'єднання грудного пояса, плечового суглобу (симптом на півкільця в нормі та кільця при остеопорозі).

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет з верхньою кінцівкою, вологі препарати суглобів грудного поясу та верхньої кінцівки.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 17

Тема: Ліктьовий суглоб. Дистальний променево-ліктьовий суглоб. Суглоби кисті.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для опису з'єднань кісток передпліччя та кисті;
- вміти демонструвати на скелеті суглобові поверхні з'єднань кісток передпліччя та кисті;
- вміти демонструвати на вологих препаратах суглоби передпліччя та кисті;
- розуміти біомеханіку суглобів передпліччя та кисті.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- знайти на скелеті структури, що утворюють суглобові поверхні ліктьового, дистального променево-зап'ясткового суглобів та суглобів кисті;
- знайти на вологих препаратах капсули та зв'язки ліктьового, дистального променево-зап'ясткового, суглобів кисті.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Ліктьовий суглоб Плечо-ліктьовий суглоб Плечо-променевий суглоб Проксимальний променево-ліктьовий суглоб Обхідна ліктьова зв'язка Обхідна променева зв'язка

	Кільцева зв'язка променевої кістки Міжкісткова перетинка передпліччя Дистальний променево-ліктьовий суглоб Суглоби кисті Променево-зап'ястковий суглоб Тильна променево-зап'ясткова зв'язка Долонна променево-зап'ясткова зв'язка Ліктьова обхідна зв'язка зап'ястка Променева обхідна зв'язка зап'ястка Зап'ясткові суглоби Міжзап'ясткові суглоби Середньозап'ястковий суглоб Суглоб горохоподібної кістки Зап'ястково-п'ясткові суглоби Міжп'ясткові суглоби П'ястково-фалангові суглоби Міжфалангові суглоби кисті
--	---

Теоретичні питання до заняття:

1. Ліктьовий суглоб: назвати суглоби, що його утворюють, їх будова: описати та продемонструвати на препаратах.
2. З'єднання кісток передпліччя: міжкісткова перетинка, дистальний променево-ліктьовий суглоб; їх будова, описати та продемонструвати на препаратах.
3. Променево-зап'ястковий суглоб: суглобові поверхні кісток, які його утворюють, внутрішньосуглобовий диск, межі прикріплення капсули, зв'язковий апарат, класифікація, рухи: описати та продемонструвати на препаратах.
4. Суглоби кисті: середньозап'ястковий суглоб, його суглобові поверхні, внутрішньосуглобові зв'язки, описати та продемонструвати на препаратах.
5. Суглоби кисті: міжп'ясткові суглоби, їх суглобові поверхні та зв'язки, що їх укріплюють, описати та продемонструвати на препаратах.
6. Суглоби кисті: зап'ястково-п'ясткові суглоби, їх суглобові поверхні, зв'язковий апарат. Особливості I зап'ястково-п'ясткового суглоба, описати та продемонструвати на препаратах.
7. Суглоби кисті: п'ястково-фалангові суглоби, їх суглобові поверхні, їх зв'язки, рухи, описати та продемонструвати на препаратах.
8. Суглоби кисті: міжфалангові суглоби кисті, їх суглобові поверхні, їх зв'язки, рухи, описати та продемонструвати на препаратах.

Зміст теми:

Ліктьовий суглоб, з'єднання кісток передпліччя, променево-зап'ястковий суглоб, суглоби кисті.

Рентгенанатомія з'єднань верхньої кінцівки.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет з верхньою кінцівкою, вологі препарати суглобів верхньої кінцівки.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 18

Тема: З'єднання тазового пояса. Таз в цілому. Кульшовий суглоб.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для опису з'єднань кісток нижньої кінцівки;
- вміти демонструвати на скелеті структури кісток, що утворюють суглобові поверхні названих з'єднань нижньої кінцівки;
- вміти демонструвати на вологих препаратах зв'язки названих з'єднань нижньої кінцівки;
- розуміти біомеханіку зазначених суглобів нижньої кінцівки;
- розуміти значення знання будови тазу для клінічних дисциплін.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- знайти на скелеті структури, що утворюють суглобові поверхні кульшового, суглоба;
- знайти на вологих препаратах капсули та зв'язки кульшового суглоба, лобковий симфіз;
- навчитися відрізнити чоловічий таз від жіночого;
- навчитися вимірювати розміри жіночого тазу;
- скласти таблицю розмірів жіночого тазу.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Затульна перетинка
	Затульний канал
	Великий сідничий отвір
	Малий сідничий отвір
	Лобковий симфіз
	Крижово-клубовий суглоб
	Кульшовий суглоб
	Губа кульшової западини
	Коловий пояс
	Клубово-стегнова зв'язка
	Сідничо-стегнова зв'язка
	Лобково-стегнова зв'язка
	Зв'язка головки стегнової кістки

Теоретичні питання до заняття:

1. З'єднання кісток таза: класифікація. Крижово-клубовий суглоб: суглобові поверхні кісток, що його утворюють, межі прикріплення капсули, зв'язки, описати та продемонструвати рухи на препаратах.
2. Лобковий симфіз: будова, зв'язки, класифікація: описати та продемонструвати на препаратах.
3. Синдесмоси таза: описати та продемонструвати на препаратах. Назвати та продемонструвати отвори, які обмежені зв'язками таза.

4. Кульшовий суглоб: суглобові поверхні кісток, які його утворюють, додаткові компоненти, межі прикріплення капсули, зв'язки, описати та продемонструвати рухи на препаратах.

Зміст теми:

З'єднання тазового пояса: синдесмози, лобковий симфіз, крижово-клубовий суглоб. Таз в цілому: будова, розміри жіночого тазу. Вікові, статеві, індивідуальні особливості таза. Кульшовий суглоб.

Рентгенанатомія названих з'єднань нижньої кінцівки.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет з нижньою кінцівкою, вологі препарати суглобів нижньої кінцівки.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 19

Тема: Колінний суглоб. Велико-малогомілковий суглоб. Суглоби стопи. Стопа як ціле.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для опису названих з'єднань нижньої кінцівки;
- вміти демонструвати на скелеті структури кісток, що утворюють суглобові поверхні вказаних з'єднань нижньої кінцівки;
- вміти демонструвати на вологих препаратах зв'язки названих суглобів нижньої кінцівки;
- розуміти біомеханіку вказаних суглобів нижньої кінцівки.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- знайти на скелеті структури, що утворюють суглобові поверхні колінного, надп'яtkово-гомiлкового суглобів;
- знайти на вологих препаратах капсули та зв'язки колінного, надп'яtkово-гомiлкового суглобів, зв'язки стопи.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Колінний суглоб Бічний меніск Присередній меніск Поперечна зв'язка коліна Передня схрещена зв'язка Задня схрещена зв'язка Крилоподібні складки Обхідна великогомілкова зв'язка Обхідна малогомілкова зв'язка Коса підколінна зв'язка Дугоподібна підколінна зв'язка Зв'язка наколінка Велико-малогомілковий суглоб Міжкісткова перетинка гомілки

	<p>Суглоби стопи</p> <p>Надп'яtkово-гомiлковий суглоб Присередня обхiдна зв'язка; Дельтоподiбна зв'язка Бiчна обхiдна зв'язка</p> <p>Пiднап'яtkовий суглоб</p> <p>Поперечний суглоб заплесна Роздвоєна зв'язка</p> <p>Надп'яtkово-п'яtkово-човноподiбний суглоб П'яtkово-кубоподiбний суглоб Клино-човноподiбний суглоб</p> <p>Мiжклиноподiбнi суглоби Довга пiдошвова зв'язка Заплесно-плесновi суглоби Мiжплесновi суглоби Мiжкiстковi плесновi промiжки Плесно-фаланговi суглоби Мiжфаланговi суглоби стопи</p>
--	---

Теоретичнi питання до заняття:

1. Колiнний суглоб: суглобовi поверхнi кiсток, що його утворюють, додатковi компоненти / менiски, внутрiшньосуглобовi зв'язки, складки, синовiальнi сумки, капсулярнi та позакапсулярнi зв'язки, описати та продемонструвати рухи на препаратах.
2. З'єднання кiсток гомiлки: види, їх будова: описати та продемонструвати на препаратах.
3. Надп'яtkово-гомiлковий суглоб: суглобовi поверхнi кiсток, якi його утворюють, межi прикрiплення капсули, зв'язки описати та продемонструвати рухи на препаратах.
4. Суглоби стопи: з'єднання мiж кiстками заплесна, їх суглобовi поверхнi та зв'язки, що їх укрiплюють, описати та продемонструвати рухи на препаратах.
5. Поперечний суглоб стопи: суглоби, що його утворюють, його «ключ»: описати та продемонструвати на препаратах.
6. Суглоби стопи: заплесно-плесновi суглоби, їх суглобовi поверхнi, їх «ключ» (присередня мiжкiсткова клино-плеснова зв'язка), описати та продемонструвати на препаратах.
7. Суглоби стопи: мiжплесновi суглоби, їх суглобовi поверхнi, зв'язки, описати та продемонструвати на препаратах.
8. Суглоби стопи: плесно-фаланговi суглоби, їх суглобовi поверхнi, зв'язки, описати та продемонструвати на препаратах.
9. Суглоби стопи: мiжфаланговi суглоби стопи, їх суглобовi поверхнi, зв'язки, описати та продемонструвати рухи на препаратах.
10. Склепiння стопи (поздовжнi I, II, III, IV, V та поперечне): визначення, утворення, функцiї. Чим вони укрiпленi?

Змiст теми:

З'єднання вiльної нижньої кiнцiвки: колiнний суглоб, з'єднання кiсток гомiлки, надп'яtkово-гомiлковий суглоб, суглоби стопи. Склепiння стопи.
Рентгенанатомiя з'єднань нижньої кiнцiвки.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет з нижньою кінцівкою, вологі препарати суглобів нижньої кінцівки.

**Методичні вказівки для самої роботи студентів
при підготовці до практичного заняття №20**

Тема: Загальна міологія. М'язи, фасції, топографія та клітковинні простори голови.

Конкретні цілі:

- Розуміння принципу роботи скелетних м'язів;
- Розуміння функції м'язів у залежності від місця їх прикріплення відносно вісей обертання суглобу;
- Застосовувати анатомічну термінологію для опису м'язів та фасцій голови;
- Знати, яким чином скорочення м'язів впливає на вираз обличчя людини;
- Розуміти анатомічні передумови виникнення скальпованих ран голови;
- Демонструвати на черепі рухи нижньої щелепи в результаті одностороннього чи двостороннього скорочення жувальних м'язів.

Завдання для самої роботи під час підготовки до заняття:

- на черепі продемонструвати місця прикріплення м'язів та жувальних м'язів;
- на черепі продемонструвати рухи, що виконуються при скороченні жувальних м'язів.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Надчерепний м'яз
	Лобове черевце
	Потиличне черевце
	Апоневротичний шолом (надчерепний апоневроз)
	Коловий м'яз ока
	Великий виличний м'яз
	М'яз-підіймач верхньої губи
	М'яз-підіймач кута рота
	Щічний м'яз
	М'яз-опускач кута рота
	М'яз-опускач нижньої губи
	Коловий м'яз рота
	Жувальні м'язи
	Скроневий м'яз
	Жувальний м'яз
	Бічний крилоподібний м'яз
	Присередній крилоподібний м'яз

Теоретичні питання до заняття:

1. Загальна міологія: класифікація м'язів.
2. М'язи лица (мімічні м'язи): відміни м'язів від решти скелетних м'язів; будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.

3. Надчерепний м'яз: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
4. М'язи, що оточують очну щілину: топографія, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
5. М'язи, що оточують ротовий отвір: топографія, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
6. М'язи, що оточують зовнішній ніс: топографія, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
7. Жувальний м'яз: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
8. Скроневий м'яз: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
9. Крилоподібні м'язи: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.

Зміст теми: М'яз, як орган – визначення. Сухожилки, апоневрози. Допоміжні апарати м'язів: фасції, синовіальні піхви, синовіальні сумки, сесамоподібні кістки, сухожилкова дуга, м'язовий блок. Анатомічний та фізіологічний поперечники м'язів: основні дані про силу і роботу м'язів; поняття про важелі. Початок і прикріплення м'язів: їх функціональна характеристика. Класифікація м'язів: за розвитком, топографією, формою, розмірами, напрямком м'язових волокон, функцією та ін. Розвиток м'язів в філо- і онтогенезі. Джерела розвитку м'язів голови.

Класифікація м'язів голови. Мімічні м'язи, їх характеристика. Жувальні м'язи, їх характеристика. Фасції голови.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: навчальний труп з відпрепарованими м'язами голови.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 21

Тема: М'язи шиї.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для опису м'язів шиї;
- знати функції м'язів шиї;
- продемонструвати місця прикріплення окремих м'язів шиї на скелеті;
- описати і продемонструвати будову окремих м'язів шиї на вологих препаратах;
- розуміти причини наявності м'язів з двома черевцями;
- демонструвати на препаратах та знати значення та вміст міждрабинчастого простору;

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- на скелеті знайти місця прикріплення м'язів шиї;
- продемонструвати на скелеті рухи, що виконуються у суглобах при скороченні окремих м'язів шиї;
- знайти на вологих препаратах вказані м'язи шиї (див. перелік термінів).

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Підшкірний м'яз шиї Груднинно-ключично-соскоподібний м'яз Двочеревцевий м'яз: Переднє черевце Заднє черевце Шило-під'язиковий м'яз Щелепно-під'язиковий м'яз Груднинно- під'язиковий м'яз Лопатково- під'язиковий м'яз Груднинно-щитоподібний м'яз Щито- під'язиковий м'яз Передній драбинчастий м'яз Середній драбинчастий м'яз Задній драбинчастий м'яз

Теоретичні питання до заняття:

1. М'язи шиї: топографічна та ембріологічна класифікація
2. Підшкірний м'яз шиї: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
3. Груднинно-ключично-соскоподібний м'яз: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
4. Надпід'язикові м'язи: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
5. Підпід'язикові м'язи: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
6. Драбинчасті м'язи: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
7. Довгі м'язи голови та шиї: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
8. Підпотиличні м'язи: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.

Зміст теми: Класифікація м'язів шиї. Поверхневі, середні та глибокі м'язи шиї, їх характеристика.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: навчальний труп з відпрепарованими м'язами шиї.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 22

Тема: Топографія, фасції та міжфасціальні клітковинні простори шиї.

Конкретні цілі:

- застосовувати міжнародну анатомічну номенклатуру для опису фасцій, клітковинних просторів та топографії шиї;
- вміти знаходити на навчальних препаратах трикутники шиї, знати їх вміст;
- розуміти значення трикутника Пірогова у стоматологічній практиці;

- знати фасції шиї та розуміти принципи їх розташування;
- знати клітковинні простори шиї та їх клінічне значення.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- намалювати схему трикутників шиї;
- намалювати схему фасцій шиї та клітковинних просторів;
- визначити межі трикутників шиї на навчальному трупі та навчатися знаходити їх на живій людині;
- відпрепарувати на навчальному трупі над- та під'язикові м'язи шиї.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Передня шийна ділянка
	Піднижньощелепний трикутник
	Трикутник Пірогова
	Сонний трикутник
	Лопатковотрахеальний трикутник
	Груднинноключичнососкоподібна ділянка
	Бічна шийна ділянка
	Лопатковоключичний трикутник
	Задня шийна ділянка
	Власна фасція шиї
	Поверхневий листок власної фасції шиї
	Передтрахеальний листок власної фасції шиї
	Передхребтовий листок власної фасції шиї
	Надгрудинний міжапоневротичний простір
	Передтрахеальний простір
	Ретровісцеральний простір

Теоретичні питання до заняття:

1. Ділянки шиї.
2. Піднижньощелепний трикутник: його межі та вміст.
3. Трикутник Пірогова. Його значення в стоматології.
4. Сонний трикутник: його межі та вміст.
5. Лопатковоключичний трикутник: його межі та вміст.
6. Лопатковотрахеальний трикутник: його межі та вміст.
7. Лопатковотрапецієподібний трикутник: його межі та вміст.
8. Фасції шиї: топографічна класифікація за В.М. Шовкуненко, описати хід фасцій та їх походження; відношення до м'язів, внутрішніх органів, судинно-нервових пучків шиї.
9. Міжфасціальні простори, їх вміст та сполучення.
10. Шийна фасція: анатомічна класифікація, описати хід пластинок, їх відношення до м'язів; визначити міжфасціальні простори, їх сполучення та вміст.
11. Провести аналогію між фасціями за анатомічною та топографоанатомічною класифікаціями.

Зміст теми: Фасції та топографія шиї. Клітковинні простори шиї. Їх вміст та сполучення.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: навчальний труп, скелет.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття №23

Тема: М'язи, фасції та топографія спини.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для опису будови м'язів спини;
- вміти демонструвати на скелеті місця прикріплення м'язів спини та грудей та рухи, які вони виконують;
- вміти демонструвати на вологих препаратах окремі м'язи спини;
- розуміти зміну функцій м'язів у разі зміни *punctum fixum et punctum mobile*.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- знайти на скелеті місця прикріплення окремих м'язів спини;
- знайти на вологих препаратах окремі м'язи спини;
- відпрепарувати трапецієподібний та найширший м'язи спини.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Трапецієподібний м'яз Найширший м'яз спини Великий ромбоподібний м'яз М'яз-підіймач лопатки Нижній задній зубчастий м'яз Верхній задній зубчастий м'яз М'яз – випрямляч хребта

Теоретичні питання до заняття:

1. М'язи спини: топографічна та ембріологічна класифікація
2. Трапецієподібний м'яз: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
3. Найширший м'яз спини: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
4. Великий та малий ромбоподібні м'язи: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
5. М'яз-підіймач лопатки: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
6. Нижній та верхній задні зубчасті м'язи: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
7. М'яз – випрямляч хребта: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.

Зміст теми: Класифікація м'язів спини за топографією, розвитком і формою. Сегментарна будова м'язів тулуба. М'язи спини: поверхневі та глибокі, їх характеристика. Грудно-поперекова фасція.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: навчальний труп, скелет.

**Методичні вказівки для самостійної роботи студентів
при підготовці до практичного заняття №24**

Тема: М'язи, фасції та топографія грудної клітки. Діафрагма.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для опису будови м'язів грудей;
- вміти демонструвати на скелеті місця прикріплення м'язів грудей та рухи, які вони виконують;
- вміти демонструвати на вологих препаратах окремі м'язи грудей;
- розуміти зміну функцій м'язів у разі зміни *punctum fixum et punctum mobile*;
- розуміти значення м'язів грудей в акті дихання;
- знати клінічне значення слабких місць діафрагми.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- знайти на скелеті місця прикріплення окремих м'язів грудей;
- знайти на вологих препаратах окремі м'язи грудей;
- відпрепарувати великий та малий грудні м'язи.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Великий грудний м'яз
	Малий грудний м'яз
	Підключичний м'яз
	Передній зубчастий м'яз
	Внутрішні міжреброві м'язи
	Зовнішні міжреброві м'язи
	Діафрагма
	Поперекова частина діафрагми
	Аортальний розтвір
	Стравохідний розтвір
	Груднинна частина діафрагми
	Рєброва частина діафрагми
	Сухожилковий центр
	Отвір порожнистої вени
	Груднинно-ребровий трикутник
	Попереково- ребровий трикутник

Теоретичні питання до заняття:

1. М'язи грудної клітки: топографічна та ембріологічна класифікація.
2. Великий грудний м'яз: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
3. Малий грудний м'яз: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
4. Підключичний м'яз, передній зубчастий м'яз: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.

5. Внутрішні та зовнішні міжреброві м'язи: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
6. Діафрагма: визначення діафрагми, як м'язово-фасціальної пластинки; її топографія, частини та їх будова;
7. Отвори діафрагми, їх вміст, трикутники, функції: описати та продемонструвати на препаратах.

Зміст теми: М'язи грудної клітки: поверхневі і глибокі, їх характеристика. Діафрагма – визначення. Частини діафрагми, отвори, їх вміст, трикутники (слабкі місця діафрагми). Грудна фасція, внутрішньогрудна фасція.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: навчальний труп, скелет.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 25

Тема: М'язи, фасції та топографія живота. Біла лінія. Піхва прямого м'язу живота. Пахвинний канал.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для опису будови м'язів живота;
- вміти демонструвати на скелеті місця прикріплення м'язів живота та рухи, які вони виконують;
- вміти демонструвати на вологих препаратах окремі м'язи живота;
- розуміти зміну функцій м'язів живота у разі зміни punctum fixum et punctum mobile;
- знати слабкі місця передньої черевної стінки та їх клінічне значення у виникненні кил;
- демонструвати поверхневе та глибоке кільця пахвинного каналу на препаратах та знати їх вміст у жінок та чоловіків;
- розуміти різницю між прямою та косою паховими килами.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- знайти на скелеті місця прикріплення окремих м'язів живота;
- знайти на вологих препаратах окремі м'язи живота;
- відпрепарувати прямий, поперечний поверхневий та глибокий косі м'язи живота;
- знайти на препараті глибоке та поверхневе кільця пахвинного каналу;
- намалювати схему пахвинного каналу;
- намалювати схему піхви прямого м'язу живота.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Прямий м'яз живота Сухожилкові переділки Піхва прямого м'яза живота Зовнішній косий м'яз живота Пахвинна зв'язка Внутрішній косий м'яз живота Поперечний м'яз живота

	Біла лінія Пупкове кільце Пахвинний канал Стінки пахвинного каналу Поверхнєве пахвинне кільце Присередня ніжка Бічна ніжка Квадратний м'яз попереку
--	--

Теоретичні питання до заняття:

1. М'язи живота: топографічна класифікація,
2. Прямий м'яз живота: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
3. Зовнішній косий м'яз живота: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
4. Внутрішній косий м'яз живота: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
5. Поперечний м'яз живота: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
6. Фасції тулуба (поверхнєва, власна, внутрішньо-грудна, нутрощева): їх топографія та функціональне значення.
7. Піхва прямого м'яза живота: стінки та їх будова: описати та продемонструвати на препаратах.
8. Біла лінія живота: топографія, будова: описати та продемонструвати на препаратах
9. Пахвинний канал: кільця та їх будова, вміст: описати та продемонструвати на препаратах

Зміст теми: М'язи живота: м'язи передньої, бічної та задньої стінок живота, їх характеристика. Фасції живота. Біла лінія. Пупкове кільце. Черевний прес. Топографія ділянок живота. Пахвинний канал. Піхва прямого м'яза живота.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет, навчальний труп

**Методичні вказівки для самостійної роботи студентів
при підготовці до практичного заняття № 26**

Тема: М'язи верхньої кінцівки.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для опису м'язів поясу верхньої кінцівки, плеча та передпліччя та кисті;
- вміти демонструвати на скелеті місця прикріплення м'язів поясу верхньої кінцівки, плеча, передпліччя та кисті та розуміти їх функцію в залежності від розташування м'язів відносно вісей суглобів;
- вміти демонструвати м'язи поясу верхньої кінцівки, плеча, передпліччя та кисті на вологих препаратах.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- знайти на скелеті місця прикріплення м'язів поясу верхньої кінцівки, плеча, передпліччя та кисті;
- знайти на вологих препаратах м'язи поясу верхньої кінцівки, плеча, передпліччя;

- відпрепарувати: дзьобо-плечовий м'яз дельтоподібний м'яз, надостьовий м'яз, підостьовий м'яз, малий круглий м'яз, великий круглий м'яз, підлопатковий м'яз, двоголовий м'яз плеча, плечовий м'яз, триголовий м'яз плеча, променевий м'яз-згинач зап'ястка, круглий м'яз-привертач, ліктьовий м'яз-згинач зап'ястка, поверхневий м'яз-згинач пальців, довгий долонний м'яз;
- знайти на вологих препаратах: м'язи thenar et hypothenar;
- відпрепарувати м'язи thenar et hypothenar.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Дельтоподібний м'яз
	Надостьовий м'яз
	Підостьовий м'яз
	Малий круглий м'яз
	Великий круглий м'яз
	Підлопатковий м'яз
	Двоголовий м'яз плеча
	Довга головка двоголового м'яза плеча
	Коротка головка двоголового м'яза плеча
	Дзьобо-плечовий м'яз
	Плечовий м'яз
	Триголовий м'яз плеча
	Довга головка триголового м'яза плеча
	Присередня головка триголового м'яза плеча
	Бічна головка триголового м'яза плеча
	Променевий м'яз-згинач зап'ястка
	Круглий м'яз-привертач
	Ліктьовий м'яз-згинач зап'ястка
	Поверхневий м'яз-згинач пальців
	Довгий долонний м'яз
	Довгий м'яз-згинач великого пальця
	Глибокий м'яз-згинач пальців
	Квадратний м'яз-привертач
	Плечо-променевий м'яз
	Довгий променевий м'яз-розгинач зап'ястка
	Короткий променевий м'яз-розгинач зап'ястка
	М'яз-розгинач пальців
	М'яз-розгинач мізинця
	Ліктьовий м'яз-розгинач зап'ястка
	М'яз-відвертач
	Довгий відвідний м'яз великого пальця
	Короткий м'яз-розгинач великого пальця
	Довгий м'яз-розгинач великого пальця
	Короткий відвідний м'яз великого пальця
	Короткий м'яз-згинач великого пальця
	Протиставний м'яз великого пальця
	Привідний м'яз великого пальця
	Відвідний м'яз мізинця

Теоретичні питання до заняття:

1. Дельтоподібний м'яз: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
2. Надостьовий м'яз та підостьовий м'яз: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
3. Малий та великий круглі м'язи, підлопатковий м'яз: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
4. Двоголовий м'яз плеча: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
5. Триголовий м'яз плеча та ліктьовий м'яз: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
6. Дзобоподібно-плечовий та плечовий м'язи: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
7. Поверхневі м'язи передньої поверхні передпліччя: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
8. Глибокі м'язи передньої поверхні передпліччя: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
9. Поверхневі м'язи задньої поверхні передпліччя: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
10. Глибокі м'язи задньої поверхні передпліччя: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
11. М'язи thenar: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
12. М'язи hypothenar: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
13. Міжкісткові та червоподібні м'язи: будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.

Зміст теми: Класифікація м'язів верхньої кінцівки. М'язи пояса верхньої кінцівки, їх характеристика. М'язи плеча: класифікація, їх характеристика. М'язи передпліччя: класифікація, їх характеристика. М'язи кисті: класифікація, їх характеристика.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет з верхньою кінцівкою, навчальний труп з відпрепарованими м'язами верхньої кінцівки.

**Методичні вказівки для самостійної роботи студентів
при підготовці до практичного заняття № 27**

Тема: Топографія та фасції верхньої кінцівки.

Конкретні цілі:

- опис фасцій верхньої кінцівки;
- вміти демонструвати три- та чотирибічний отвори, канал променевого нерву, ліктьову ямку, борозни плеча та передпліччя, утримувачі синовіальних піхв кисті.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- намалювати схеми: фаланги на поперечному зрізі, кістково-фіброзні канали, що проходять під утримувачами згиначів та розгиначів кисті;
- знайти на вологих препаратах: канал променевого нерву, три- та чотирибічний отвори, ліктьову ямку, борозни передпліччя, утримувачі синовіальних піхв кисті.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Пахвова ямка Стінки пахової ямки Чотирибічний отвір Трибічний отвір Бічна двоголова борозна Присередня двоголова борозна Ліктьова ямка Тримач м'язів-розгиначів Тримач м'язів-згиначів Долонний апоневроз Канал зап'ястка

Теоретичні питання до заняття:

1. Фасції верхньої кінцівки та їх похідні (міжм'язові перетинки, футляри та їх вміст, фіброзні та кістково-фіброзні канали та їх вміст).
2. Тримачі м'язів – згиначів передпліччя: утворення, топографія, канали, їх вміст: описати та продемонструвати на препаратах.
3. Тримачі м'язів – розгиначів передпліччя: утворення, топографія, кістково-фіброзні канали в ділянці зап'ястка, їх вміст: описати та продемонструвати на препаратах.
4. Синовіальні піхви кисті: їх будова, топографія, функціональне та практичне значення.
5. Пахвова ямка: межі, стінки: описати та продемонструвати на препаратах.
6. Пахвова порожнина: стінки: описати та продемонструвати на препаратах.
7. Пахвова порожнина: трикутники, їх межі та вміст: описати та продемонструвати на препаратах.
8. Пахвова порожнина: отвори, їх межі та вміст: описати та продемонструвати на препаратах.
9. Топографія плеча: борозни, канал променевого нерва: описати та продемонструвати на препаратах
10. Ліктьова ямка, її межі та вміст: описати та продемонструвати на препаратах.
11. Топографія передпліччя: борозни, їх межі та вміст: описати і продемонструвати на препаратах.

Зміст теми: Фасції верхньої кінцівки. Пахвова ямка, пахвова порожнина, її топографія, трикутники, чотирибічний та трибічний отвори. Плечо-м'язовий канал. Борозни на передній поверхні плеча. Ліктьова ямка. Борозни на передній поверхні передпліччя. Кістково-фіброзні канали, тримачі м'язів–згиначів, тримачі м'язів – розгиначів. Канали зап'ястка, синовіальні піхви сухожилків м'язів – згиначів. Синовіальні сумки.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет верхньої кінцівки, вологі препарати (навчальний труп з відпрепарованою верхньою кінцівкою).

**Методичні вказівки для самостійної роботи студентів
при підготовці до практичного заняття № 28**

Тема: М'язи нижньої кінцівки.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для опису м'язів тазу, стегна, гомілки та стопи;
- вміти демонструвати на скелеті місця прикріплення та рухи, які виконують м'язи тазу, стегна, гомілки та стопи;
- вміти демонструвати на вологих препаратах м'язи тазу, стегна, гомілки та стопи;
- розуміти значення м'язів тазу, стегна, гомілки та стопи для нижньої кінцівки як для органу локомоції.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- знайти на скелеті місця прикріплення м'язів (дивись перелік термінів);
- знайти на вологих препаратах вказані м'язи;
- відпрепарувати м'язи передньої та задньої ділянки стегна, передні, задні та бічні м'язи гомілки, м'язи стопи.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Клубовопоперековий м'яз
	Великий поперековий м'яз
	Клубовий м'яз
	Великий сідничний м'яз
	Середній сідничний м'яз
	Малий сідничний м'яз
	Грушоподібний м'яз
	Внутрішній затульний м'яз
	Верхній близнюковий м'яз
	Нижній близнюковий м'яз
	Квадратний м'яз стегна
	Зовнішній затульний м'яз
	Кравецький м'яз
	Чотириголовий м'яз стегна
	Прямий м'яз стегна
	Бічний широкий м'яз
	Присередній широкий м'яз
	Проміжний широкий м'яз
	Гребінний м'яз
	Тонкий м'яз
	Довгий привідний м'яз
	Короткий привідний м'яз
	Великий привідний м'яз
	Двоголовий м'яз стегна
	Довга головка
	Коротка головка
	Півперетинчастий м'яз

	Півсухожилковий м'яз Довгий м'яз розгинач пальців стопи Передній великогомілковий м'яз Довгий м'яз розгинач великого пальця (стопи) Довгий малогомілковий м'яз Короткий малогомілковий м'яз Триголовий м'яз литки Литковий м'яз Камбалоподібний м'яз Довгий м'яз згинач пальців (стопи) Задній великогомілковий м'яз Довгий м'яз згинач великого пальця (стопи) Короткий м'яз-розгинач пальців Короткий м'яз-згинач великого пальця Квадратний м'яз підшви Короткий м'яз-згинач пальців Червоподібні м'язи Відвідний м'яз великого пальця Короткий м'яз- згинач великого пальця Привідний м'яз великого пальця Відвідний м'яз мізинця Короткий м'яз-згинач мізинця
--	---

Теоретичні питання до заняття:

1. Внутрішні м'язи тазу: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
2. Зовнішні м'язи тазу: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
3. Передні м'язи стегна: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
4. Задні м'язи стегна: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
5. Медіальні м'язи стегна: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
6. Передні м'язи гомілки: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
7. Бічні м'язи гомілки: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
8. Задні поверхневі м'язи гомілки: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
9. Задні глибокі м'язи гомілки: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
10. М'язи стопи: топографічна класифікація, будова (початок, прикріплення), функції: описати та продемонструвати на препаратах.
11. Аналіз рухів в кульшовому, колінному, надп'яtkово-гомілковому суглобах під дією різних груп м'язів у відповідності до початку і прикріплення кожного окремого м'яза. Пропонують продемонструвати їх на препараті.

Зміст теми: Класифікація м'язів нижньої кінцівки. М'язи пояса нижньої кінцівки: класифікація, їх характеристика. М'язи стегна: класифікація, їх характеристика. М'язи гомілки: класифікація, їх характеристика. М'язи стопи: класифікація, їх характеристика.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет нижньої кінцівки, вологі препарати (навчальний труп з відпрепарованою нижньою кінцівкою).

**Методичні вказівки для самостійної роботи студентів
при підготовці до практичного заняття № 29**

Тема: Топографія та фасції нижньої кінцівки. Огляд функціональних груп м'язів, що здійснюють рухи частин тіла.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для опису топографічних утворів нижньої кінцівки;
- вміти демонструвати на вологих препаратах м'язи стопи, привідний канал, підколінну ямку, канали гомілки, борозни стоп;
- розуміти значення м'язів стопи в укріпленні склепінь стопи.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- намалювати схеми:
 - синовіальних піхв стопи,
 - м'язової та судинної лакуни,
 - стегового трикутника,
 - підколінної ямки;
- знайти на вологих препаратах м'язову та судинну лакуни, привідний канал, підколінну ямку, канали гомілки;
- відпрепарувати підколінну ямку, м'язи стопи.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Надгрушоподібний отвір
	Підгрушоподібний отвір
	М'язова затока
	Судинна затока
	Широка фасція
	Клубово-гомілкове пасмо
	Підшкірний розтвір
	Серпоподібний край
	Дірчаста фасція
	Стегновий канал
	Стегнове кільце
	Привідний канал
	Стінки привідного каналу
	Привідний розтвір
	Підколінна ямка
	Верхній тримач м'язів-розгиначів
	Нижній тримач м'язів-розгиначів
	Тримач м'язів-згиначів
	Верхній тримач малоюгомілкових м'язів
	Нижній тримач малоюгомілкових м'язів
	Підошовний апоневроз

Теоретичні питання до заняття:

1. Фасції нижньої кінцівки: клубова фасція та її похідні (клубово-гребінна дуга, судинна затока, м'язова затока, їх утворення та вміст): описати та продемонструвати на препаратах.
2. Фасції нижньої кінцівки: широка фасція та її похідні(підшкірний розтвір, його серпоподібний край, утворення та вміст): описати та продемонструвати на препаратах.
3. Фасції нижньої кінцівки: фасції гомілки та її похідні (тримачі м'язів розгиначів, тримачі м'язів згиначів, тримачі малогомілкових м'язів), топографія та вміст фіброзних і кістково-фіброзних каналів нижньої кінцівки.
4. Топографія тазу: над- і підгрушечоподібний отвір, затульний канал, їх межі, утворення і вміст; описати та продемонструвати на препаратах.
5. Топографія стегна: м'язова та судинна затоки, стегнове кільце, їх утворення, межі, вміст: описати та продемонструвати на препаратах.
6. Топографія стегна: клубово-гребінна борозна, передня борозна стегна, стегновий трикутник, їх утворення, межі, вміст: описати та продемонструвати на препаратах.
7. Привідний канал: стінки, отвори, вміст, описати та продемонструвати на препаратах.
8. Підколінна ямка: її межі, дно, зв'язок з каналами стегна та гомілки, описати та продемонструвати на препаратах.
9. Топографія гомілки: гомілково-підколінний канал, верхній та нижній м'язово-гомілкові канали, їх утворення, сполучення, вміст: описати та продемонструвати на препаратах.
10. Стегновий канал: стегнове кільце (вхід), підшкірний розтвір(вихід), їх межі; стінки стегового каналу.
11. Фасції стопи, топографія стопи: борозни підошви стопи, їх межі та вміст: описати і продемонструвати на препаратах.

Зміст теми:

Фасції нижньої кінцівки. М'язова та судинна затоки, їх топографія та вміст. Стегновий трикутник. Борозни на передній поверхні стегна. Привідний канал. Підколінна ямка. Канали гомілки: гомілково-підколінний канал, верхній та нижній м'язово-гомілкові канали. Борозни підошви стопи. Підшкірний розтвір. Стегновий канал. Тримачі м'язів-розгиначів, тримачі м'язів-згиначів, тримачі малогомілкових м'язів. Сіновіальні сумки і сіновіальні піхви м'язів нижньої кінцівки.

Механізми, що підтримають склепіння стопи: зтяжки стопи, пасивні (зв'язки) і активні (м'язи).

Аналіз основних положень і рухів тіла людини (стояння, ходіння, біг, стрибки). Відмінні риси будови рухового апарату людини, набуті у зв'язку із прямоходінням.

Вікові, статеві та індивідуальні особливості скелетних м'язів. Вплив спорту, праці, соціальних факторів і екологічних чинників на будову скелетних м'язів, тулуба і кінцівок.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати: скелет нижньої кінцівки, вологі препарати (навчальний труп з відпрепарованою нижньою кінцівкою).

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 30

Тема: Спланхнологія. Лінії та ділянки тулуба. Загальна анатомія травної системи. Розвиток та аномалії розвитку лица, ротової порожнини, язика.

Конкретні цілі:

- аналізувати класифікацію внутрішніх органів;
- знати загальний принцип будови травної системи;
- знати етапи розвитку лиця, ротової порожнини та язика;
- знати аномалії розвитку лиця, ротової порожнини та язика.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- намалювати загальний план будови травної системи;
- намалювати загальний план будови травної трубки;
- намалювати схему ділянок тулуба;
- намалювати схему ліній тулуба.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Первинна кишка Спланхноплевра Ротова ямка Глоткова кишка Зяброві дуги Зяброві кармани Лобний відросток Медіальний носовий відросток Латеральний носовий відросток Верхньощелеповий відросток Нижньощелеповий відросток Заяча губа Вовча паща (розщеплене піднебіння) Збільшення ротової щілини Зменшення ротової щілини

Теоретичні питання до заняття:

1. Лінії та ділянки тулуба.
2. Загальний принцип будови травної системи.
3. Аномалії розвитку лиця.
4. Аномалії розвитку ротової порожнини та язика.

Зміст теми: Лінії та ділянки тулуба. Загальний план будови травної системи. Аномалії розвитку лиця. Аномалії та варіанти розвитку зубів. Аномалії розвитку ротової порожнини та язика.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 31

Тема: Порожнина рота. Піднебіння.

Конкретні цілі:

- вміти демонструвати на вологих препаратах ротову порожнину, структури, що її обмежують;

- знати частини ротової порожнини, стінки присінка рота та власне ротової порожнини, їх сполучення;
- знати як утворюються тверде та м'яке піднебіння, їх будову;
- знати принцип розташування мигдаликів.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- намалювати схему м'язів м'якого піднебіння;
- намалювати схему розташування мигдаликів.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Рот
	Ротова порожнина
	Присінок рота
	Верхня губа
	Нижня губа
	Кут рота
	Щока
	Власне ротова порожнина
	Піднебіння
	Тверде піднебіння
	М'яке піднебіння
Periodontium protectionis	Ясна
	Прикритий періодонт- прикріплена частина [parsfixa] ясен
Periodontium insertionis	Прикріплений періодонт - вільна частина [parslibera] ясен
	Десмодонт [зубо-альвеолярний синдесмоз]

Теоретичні питання до заняття:

1. Ротова порожнина, її відділи. Присінок рота: стінки, їх будова: описати та продемонструвати на препаратах.
2. Ротова порожнина, її відділи. Власне ротова порожнина, її стінки, сполучення: описати та продемонструвати на препаратах.
3. Піднебіння: частини. Тверде піднебіння, його будова: описати і продемонструвати на препаратах.
4. Піднебіння: частини. М'яке піднебіння, частини, будова. Піднебінні мигдалики, їх топографія. Описати та продемонструвати на препаратах.
5. М'язи м'якого піднебіння. Описати та продемонструвати на препаратах.

Зміст теми: Ротова порожнина: її частини. Стінки присінка рота і власне ротової порожнини, їх сполучення. Піднебіння: тверде піднебіння, м'яке піднебіння, їх будова. Мигдалики.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати (сагітальний розпил голови).

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 32

Тема: Язик, слинні залози.

Конкретні цілі:

- знати будову язика, його частини, м'язи;
- знати будову ротових залоз: класифікацію, їх розвиток. Малі слинні залози: їх класифікацію, топографію, будову. Великі слинні залози: їх топографію, характеристику, будову, класифікацію.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- знайти на вологих препаратах частини язика, сосочки язика;
- знайти на вологих препаратах великі слинні залози та місця відкриття їх протоків.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Язик
	Тіло язика
	Корінь язика
	Спинка язика
	Край язика
	Верхівка язика
	Слизова оболонка язика
	Грибоподібні сосочки язика
	Жолобуваті сосочки язика
	Листоподібні сосочки язика
	Сліпий отвір язика
	Язиковий мигдалик
	Ротові залози
	Під'язикова залоза
	Піднижньощелепна залоза
	Привушна залоза
	Привушна протока

Теоретичні питання до заняття:

1. Язик: частини, будова, м'язи язика
2. Особливості слизової оболонки язика, функції язика. Сосочки язика: описати і продемонструвати на препаратах.
3. Ембріологічна та анатомічна класифікації м'язів язика, їх морфо-функціональна характеристика; функції язика. Описати та продемонструвати на препаратах.
4. Ротові залози: класифікація. Малі слинні залози, їх топографія та морфо-функціональна характеристика.
5. Привушна залоза: топографія, будова: описати та продемонструвати на препаратах.
6. Під'язикова залоза: топографія, будова: описати та продемонструвати на препаратах.
7. Піднижньощелепна залоза: топографія, будова: описати та продемонструвати на препаратах.
8. Місця відкриття протоків великих слинних залоз.

Зміст теми: Язик: частини. Особливості будови слизової оболонки, м'язи язика.

Ротові залози: класифікація, їх розвиток. Малі слинні залози: класифікація, топографія, будова. Великі слинні залози: топографія, характеристика, будова, класифікація.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати (сагітальний розпил голови, язик).

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 33

Тема: Зуби. Зубо-щелепна система. Поняття про жувально-мовний апарат.

Конкретні цілі:

- знати частини зуба, поверхні коронки, загальну будову зубів, періодонт, пародонт;
- знати характеристику постійних зубів: їх формулу, характеристику кожного виду зубів, терміни прорізування постійних зубів;
- знати характеристику тимчасових зубів: формулу, особливості будови, терміни прорізування;
- оволодіти вмінням читати рентгенограми зубів.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- намалювати схему зуба з пародонтом на поздовжньому розрізі;
- записати формулу постійних та тимчасових зубів;
- намалювати схеми варіантів нормального фізіологічного прикуса:
 - ортогнатія;
 - прогенія;
 - біпрогнатія;
 - онтогенія;
- намалювати типи патологічного прикуса:
 - мезіальний – значний ступінь прогенії;
 - дистальний – значний ступінь прогнатії;
 - відкритий;
 - закритий (глибокий);
 - перехресний (латеральний);
 - косий (дистопія);
 - знижувальний;
- на препаратах навчитися відрізняти зуби за формою, приналежністю до верхньої чи нижньої зубної дуги та визначати латералізацію зубів (приналежність до лівої чи правої половини зубної дуги).

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Зуби Верхньощелепна зубна дуга Нижньощелепна зубна дуга Різець Ікло Малий кутній зуб Великий кутній зуб

<p>Equator Talia</p>	<p>Третій великий кутній зуб; запізнілийзуб Коронка зуба Екватор Талія Вістря зуба Верхівка вістря Горбок зуба Пояс Крайовий гребінь Різальний край Іклова ямка Кутній горбок (Аномальний горбок) Поперечний гребінь Трикутний гребінь Косий гребінь Оклюзальна [змикальна] щілина Оклюзальна [змикальна] ямка Мезіальна [ближча] ямочка Дистальна [дальша] ямочка Щічне вістря Піднебінне вістря Язикове вістря Мезіощічне вістря Мезіопіднебінне вістря Мезіоязикове вістря Дистальнощічне вістря Дистальнопіднебінне вістря Дистальноязикове вістря Дистальне вістря Клінічна коронка Клінічний корінь Шийка зуба Корінь зуба Верхівка кореня зуба Отвір верхівки зуба Щічний корінь Піднебінний корінь Мезіальний корінь Дистальний корінь Мезіощічний корінь Мезіоязиковий корінь Оклюзальна [змикальна] поверхня Присінкова поверхня Губна поверхня Щічна поверхня Язикова поверхня Піднебінна поверхня Апроксимальна поверхня Мезіальна [ближча] поверхня Дистальна [дальша] поверхня</p>
--------------------------	--

Трема	Дотикове поле [рос. Контактная зона] Зубна порожнина; пульпова порожнина Коронкова порожнина Канал кореня зуба Пульпа зуба Коронкова пульпа Коренева пульпа Періодонт Зубна альвеола [комірка] Оклюдальна [змикальна] кривина Тимчасові зуби Постійні зуби (Діастема) (Трема)
-------	--

Теоретичні питання до заняття:

1. Верхньощелепна (верхня) зубна дуга. Нижньощелепна (нижня) зубна дуга. Зуби-антагоністи (головний та додатковий). Зуби-антимери.
2. Зуби: частини зуба, поверхні коронки зуба. Тканини зуба. Періодонт, пародонт, зубний орган. Прикуси: нормальний (фізіологічний) та патологічний; тимчасовий, змінний та постійний.
3. Поняття про клінічну та анатомічну коронку;
про клінічний та анатомічний корінь.
4. Приналежність зуба до правої чи лівої половини зубної дуги:
 - а) Ознака кута коронки.
 - б) Ознака кривизни коронки.
 - в) Ознака відхилення кореня.
5. Постійні зуби: формула, характеристика різних форм зубів.
 - а) Різці характеристика. Особливості будови. Терміни прорізування.
 - б) Ікла характеристика. Особливості будови. Терміни прорізування.
 - в) Малі кутні зуби. Особливості будови. Терміни прорізування.
 - г) Великі кутні зуби. Особливості будови. Терміни прорізування.
 - д) На змикальній поверхні коронки визначити вістря (конуси, коніди), трикутний, поперечний, косий гребені, змикальна щілина, змикальна ямка.
6. Тимчасові зуби, формула, терміни прорізування зубів.

Зміст теми: Верхньощелепна (верхня) зубна дуга. Нижньощелепна (нижня) зубна дуга. Зуби-антагоністи (головний та додатковий). Зуби-антимери. Загальна будова зубів. Клінічна та анатомічна коронка. Клінічний та анатомічний корінь. Поверхні коронки. На змикальній поверхні коронки визначити вістря (конуси, коніди), трикутний, поперечний, косий гребені, змикальна щілина, змикальна ямка. Постійні зуби: їх формула. Характеристика кожної групи зубів в цілому. Терміни прорізування постійних зубів. Тимчасові зуби: формула, особливості будови, терміни прорізування. Приналежність зуба до правої чи лівої половини зубної дуги (ознака кута коронки, ознака кривизни коронки, ознака відхилення кореня). Рентгенанатомія зубів. Прикуси (нормальний фізіологічний та патологічний; тимчасовий, змінний та постійний). Розвиток зубів в філогенезі. Розвиток зубів в онтогенезі. Аномалії та варіанти розвитку зубів.

Періодонт, фізіологічні мікрорухи зуба. Пародонт. Ясна: прикріплена частина, вільна частина. Зубо-щелепний сегмент.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати (верхня та нижня щелепа, зуби).

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 34

Тема: Зів. Глотка. Стравохід. Шлунок.

Конкретні цілі:

- знати як утворюється зів, його межі;
- застосовувати анатомічну термінологію для опису частин глотки, стравоходу та шлунку;
- знати частини глотки, її топографію, вміти продемонструвати на препараті;
- вивчити топографію лімфоєпітеліального кільця глотки;
- знати частини стравоходу, їх топографію (голотопія, скелетотопія, синтопія): описати та вміти продемонструвати на препараті;
- знати будову стінки стравоходу, його анатомічні та фізіологічні звуження;
- знати варіанти форми шлунка: анатомічні (на трупі) та рентгенологічні (у живої людини);
- оволодіти вмінням читати рентгенограми стравоходу та шлунка.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- намалювати схему мигдаликів глотки;
- намалювати схему звужень стравоходу;
- намалювати схему частин шлунку.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Зів
	Піднебінноязикова дужка
	Піднебінноглоткова дужка
	Піднебінний мигдалик
	Мигдаликова ямка
	Глотка
	Носова частина глотки
	Склепіння глотки
	Глотковий мигдалик
	Глотковий отвір слухової труби
	Трубний валок
	Ротова частина глотки
	Гортанна частина глотки
	Порожнина глотки
	Слизова оболонка глотки
	М'язи глотки
	Стравохід
	Шийна частина
	Грудна частина
	Черевна частина
	Слизова оболонка
	Шлунок
	Передня стінка шлунка
	Задня стінка шлунка
	Велика кривина шлунка

	Мала кривина шлунка Кардіальний отвір Кардіальна частина шлунка Дно шлунка Кардіальна вирізка Тіло шлунка Воротарна частина шлунка Воротарна печера Воротарний канал Воротарний м'яз-замикач Воротарний отвір Слизова оболонка шлунка Шлункові складки Шлункові поля
--	---

Теоретичні питання до заняття:

1. Первина кишка: розвиток, частини. Похідні головної(глоткової) кишки.
2. Зів: межі, сполучення, описати і продемонструвати на препараті.
3. Глотка: топографія, частини, їх сполучення, лімфоепітеліальне кільце глотки. Описати та продемонструвати на препараті.
4. Глотка: будова слизової, м'язової та зовнішньої оболонок.
5. Первинна кишка: тулубова кишка, її частини та похідні. Вади розвитку органів травного каналу.
6. Розвиток травного каналу в ембріогенезі; джерела утворення слизової, м'язової і зовнішньої оболонок.
7. Стравохід: частини, їх топографія (голотопія, скелетотопія, синтопія): описати та продемонструвати на препараті.
8. Стравохід: будова стінки;
9. Анатомічні та фізіологічні звуження стравоходу.
10. Рентгенанатомія стравоходу.
11. Ділянки передньої черевної стінки: описати та продемонструвати на препараті.
12. Шлунок: топографія (голотопія, скелетотопія, синтопія), частини: описати та продемонструвати на препараті.
13. Шлунок: будова стінки: описати та продемонструвати на препараті будову слизової оболонки.
14. Шлунок: описати будову м'язової і серозної оболонок.
15. Рентгенанатомія шлунка.

Зміст теми: Зів, його межі. Глотка, її топографія, частини, сполучення. Лімфоепітеліальне кільце глотки. Будова стінки глотки: слизова оболонка, глотково-основна фасція, м'язи глотки, зовнішня оболонка.

Стравохід: топографія, частини, будова стінки. Звуження стравоходу. Рентгенанатомія стравоходу.

Шлунок: топографія, частини шлунка. Будова стінки шлунка: особливості будови слизової оболонки (рельєф, залози), м'язової оболонки та серозної оболонки. Рентгенологічна характеристика слизової оболонки. Відношення шлунка до очеревини. Зв'язки шлунка. Варіанти форми шлунка: анатомічні (на трупі) та рентгенологічні (у живої людини). Форма шлунка в залежності від типів будови тіла. Вікові особливості топографії та будови шлунка.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати (труп з відпрепарованими органами грудної та черевної порожнини).

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 35

Тема: Тонка кишка. Товста кишка

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для опису частин кишківника;
- знати топографію окремих частини тонкої та товстої кишки, вміти показати на препаратах;
- знати особливості будови оболонок різних відділів кишківника та їх відношення до очеревини;
- вміти розрізняти по зовнішній будові різні частини тонкої та товстої кишки;
- знати особливості топографії червоподібного відростку. Варіанти положення червоподібного відростка та його проекція на передню черевну стінку.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- зробити таблицю: відмінності тонкої та товстої кишок;
- навчитись розрізняти на вологих препаратах окремі відділи тонкої та товстої кишки.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Тонка кишка
	Серозна оболонка тонкої кишки
	Слизова оболонка тонкої кишки
	Колові складки тонкої кишки
	Дванадцятипала кишка
	Верхня частина дванадцятипалої кишки
	Низхідна частина дванадцятипалої кишки
	Великий сосочок дванадцятипалої кишки
	Малий сосочок дванадцятипалої кишки
	Горизонтальна частина дванадцятипалої кишки
	Висхідна частина дванадцятипалої кишки
	Дванадцятипало-порожньокишковий згин
	Порожня кишка
	Клубова кишка
	Товста кишка
	Слизова оболонка товстої кишки
	Півмісяцеві складки ободової кишки
	Випини ободової кишки
	Стрічки ободової кишки
	Серозна оболонка товстої кишки
	Чепцеві привіски ободової кишки
	Сліпа кишка
	Клубовий отвір
	Червоподібний відросток
	Ободова кишка
	Висхідна ободова кишка
	Правий згин ободової кишки

	Поперечна ободова кишка Лівий згин ободової кишки Низхідна ободова кишка Сигмоподібна ободова кишка Пряма кишка Крижовий згин Ампула прямої кишки Відхідниковий канал Відхідникові стовпи Відхідникові пазухи Відхідник Зовнішній м'яз-стискувач відхідника Внутрішній м'яз-стискувач відхідника
--	--

Теоретичні питання до заняття:

1. Тонка кишка: відділи, їх топографія, відношення до очеревини.
2. Дванадцятипала кишка: частини, їх топографія (голотопія, скелетотопія, синтопія): описати та продемонструвати на препараті.
3. Тонка кишка: будова стінки; відношення до очеревини: описати та продемонструвати на препаратах. Рентгенанатомія тонкої кишки.
4. Тонка кишка: будова слизової оболонки тонкої кишки.
5. Дванадцятипала кишка: особливості будови слизової оболонки.
6. Порожня та клубова кишка, їх топографія (голотопія, синтопія): описати та продемонструвати на препаратах.
7. Особливості будову та топографія лімфоїдної тканини тонкої та товстої кишок.
8. Товста кишка: відділи, їх топографія (голотопія, синтопія): описати та продемонструвати на препаратах.
9. Товста кишка: будова стінки(особливості будови слизової, м'язової та серозної оболонок), відношення до очеревини: описати і продемонструвати на препаратах. Рентгенанатомія товстої кишки.
10. Сліпа кишка: топографія (голотопія, синтопія), особливості будови: описати та продемонструвати на препаратах.
11. Частини та згини ободової кишки , їх топографія (голотопія,синтопія),відношення до очеревини: описати та продемонструвати на препаратах.
12. Особливості будови стінки ободової кишки. Рельєф її слизової оболонки.
13. Пряма кишка: частини, згини, відношення до очеревини, топографія у чоловіків і у жінок: описати та продемонструвати на препаратах.

Зміст теми: Тонка кишка, її частини. Дванадцятипала кишка: частини, топографія, варіанти її форми і положення. Рентгенанатомія дванадцятипалої кишки. Топографія брижової частини тонкої кишки: порожньої і клубової. Будова слизової оболонки: кишкові ворсинки, залози, складки, лімфатичні (лімфоїдні) вузлики. Особливості будови слизової оболонки тонкої кишки в її різних відділах. Будова м'язової оболонки. Відношення до очеревини кожного відділу тонкої кишки. Вікові особливості будови тонкої кишки.

Товста кишка: частини. Будова стінки товстої кишки: слизова оболонка (залози, складки, лімфоїдні вузлики, м'язова оболонка, серозна оболонка. Відношення до очеревини кожного відділу товстої кишки. Сліпа кишка і червоподібний відросток: топографія, особливості будови. Варіанти положення червоподібного відростка та його проекція на передню черевну стінку. Ободова кишка: частини, згини, їх топографія, особливості будови слизової оболонки та м'язової оболонки. Відношення до очеревини. Пряма кишка: частини, згини, топографія. Особливості топографії прямої кишки в

залежності від статі. Особливості будови слизової оболонки та м'язової оболонки. Відношення до очеревини. Відхідниковий канал: топографія, особливості будови слизової та м'язової оболонок. М'язи-замикачі відхідника.

Макроскопічні відміни будови тонкої та товстої кишки.

Вікові особливості будови товстої кишки.

Рентгенанатомія товстої кишки. Форма і положення відділів товстої кишки у живої людини.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати (труп).

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичного заняття № 36

Тема: Печінка. Підшлункова залоза.

Конкретні цілі:

- застосовувати анатомічну термінологію для опису структур печінки та підшлункової залози;
- знати особливості топографії печінки;
- знати особливості зовнішньої будови печінки: краї, поверхні та їх рельєф, відношення до очеревини;
- знати зв'язки печінки, вміти показати на препаратах;
- знати особливості внутрішньої будови печінки: частки, сегменти, часточки, функції печінки;
- знати шляхи виділення жовчі;
- знати особливості будови та топографії підшлункової залози, особливості її функції як органа ендокринної системи.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- намалювати схему сегментів печінки;
- намалювати схему печінкової дольки;
- намалювати схему жовчних протоків;
- відпрепарувати структури, що знаходяться у воротах печінки.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Печінка
	Права частка печінки
	Квадратна частка печінки
	Хвостата частка печінки
	Ліва частка печінки
	Діафрагмова поверхня
	Нижній край
	Нутрощева поверхня
	Ямка жовчного міхура
	Ворота печінки
	Борозна порожнистої вени
	Щілина венозної зв'язки
	Кругла зв'язка печінки
	Щілина круглої зв'язки печінки

	Права печінкова протока Ліва печінкова протока Загальна печінкова протока Жовчний міхур Дно жовчного міхура Тіло жовчного міхура Шийка жовчного міхура Міхурові протока Спільна жовчна протока Підшлункова залоза Головка підшлункової залози Тіло підшлункової залози Хвіст підшлункової залози Протока підшлункової залози Додаткова протока підшлункової залози Печінково-підшлункова ампула
--	--

Теоретичні питання до заняття:

1. Печінка: топографія.
2. Печінка: зовнішня будова.
3. Печінка: печінкова часточка.
4. Частини, відділи та сегменти печінки.
5. Зв'язки печінки.
6. Печінка: утворення та шляхи відтоку жовчі.
7. Загальна жовчна протока: утворення, топографія, будова, функції, описати та продемонструвати на препаратах.
8. Жовчний міхур: топографія, частини, будова стінки, функції: описати та продемонструвати на препаратах.
9. Розвиток підшлункової залози в ембріогенезі.
10. Підшлункова залоза: частини, їх топографія (скелетотопія, синтопія), відношення до очеревини: описати та продемонструвати на препаратах.
11. Екзокринні та ендокринні частини підшлункової залози, шляхи виведення секрету.

Зміст теми: Печінка. Топографія. Зовнішня будова: краї, поверхні та їх рельєф. Зв'язки печінки. Відношення до очеревини. Внутрішня будова печінки: частки, часточки. Відділи, сегменти, часточки. Судини печінки. Функції печінки.

Жовчні протоки печінки. Жовчний міхур: топографія, частини, будова стінки, функції. Спільна жовчна протока: утворення, топографія. Вікові особливості топографії та будови печінки.

Підшлункова залоза: частини, топографія, будова, функції. Протоки підшлункової залози. Підшлункові острівці. Печінково-підшлункова ампула.

Вікові особливості топографії та будови печінки та підшлункової залози.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати (труп, вологі препарати).

**Методичні вказівки для самостійної роботи студентів
при підготовці до практичного заняття № 37**

Тема:Очеревина.

Конкретні цілі:

- знати стінки черевної порожнини, її вміст;
- знати, як утворюється очеревинна порожнина, її вміст;
- вивчити варіанти відношення внутрішніх органів до очеревини;
- знати як утворюються похідні очеревини: брижі, чепці, зв'язки, їх будову та функції;
- вивчити топографію очеревини в порожнині малого таза: статеві особливості;
- вивчити топографію пристінкової очеревини на передній, задній стінках черевної порожнини.

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- намалювати схему сагітального розпилу черевної порожнини та хід очеревини у чоловіків та жінок;
- намалювати схему утворів пристінкової очеревини на задній та передній стінці черевної порожнини.

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва (написати самостійно)	Український еквівалент
	Черевна порожнина
	Очеревина
	Брижа тонкої кишки
	Корінь брижі
	Брижа поперечної ободової кишки
	Брижа червоподібного відростка
	Брижа сигмоподібної ободової кишки
	Великий чепець
	Малий чепець
	Зв'язки печінки
	Вінцева зв'язка
	Серпоподібна зв'язка
	Права трикутна зв'язка
	Ліва трикутна зв'язка
	Чепцева сумка
	Чепцевий отвір
	Печінкова сумка
	Передшлункова сумка
	Права брижова пазуха
	Ліва брижова пазуха
	Лівий бічний канал
	Правий бічний канал
	Верхній клубово-сліпокишковий закуток
	Нижній клубово-сліпокишковий закуток
	Прямокишково-маткова заглибина
	Міхурово-маткова заглибина
	Прямокишково-міхурова заглибина

	Серединна пупкова складка Присередня пупкова складка Присередня пахвинна ямка Бічна пупкова складка Бічна пахвинна ямка
--	---

Теоретичні питання до заняття:

1. Очеревина: визначення, загальна характеристика.; порожнина очеревини, її вміст.
2. Очеревина: загальна характеристика. Чепці, зв'язки, брижі, їх будова та утворення: описати і продемонструвати на препаратах.
3. Очеревинна порожнина: відділи (поверхи), їх межі: описати та продемонструвати на препаратах.
4. Верхній поверх очеревинної порожнини: печінкова сумка, її межі та сполучення: описати та продемонструвати на препаратах.
5. Верхній поверх очеревинної порожнини: передшлункова сумка, її межі та сполучення: описати та продемонструвати на препаратах.
6. Верхній поверх очеревинної порожнини: чепцева сумка, її межі та сполучення: описати та продемонструвати на препаратах.
7. Чепцевий отвір: його межі: описати та продемонструвати на препаратах.
8. Нижній поверх очеревинної порожнини: канали, синуси, закутки, складки, ямки: описати та продемонструвати на препаратах.
9. Хід очеревини в малому тазі у чоловіків та жінок; описати та продемонструвати на препаратах.

Зміст теми: Очеревина. Черевна порожнина, її вміст. Очеревинна порожнина, її вміст. Пристінкова очеревина, нутрощева очеревина: їх характеристика. Варіанти відношення внутрішніх органів до очеревини. Похідні очеревини: брижі, чепці, зв'язки, їх будова та функції. Похідні очеревинної порожнини: сумки (печінкова, передшлункова, чепцева – їх стінки, сполучення), пазухи, канали, закутки, ямки, заглибини. Топографія очеревини в порожнині малого таза: статеві особливості. Топографія пристінкової очеревини на передній, задній стінках черевної порожнини.

Матеріали для самоконтролю: Таблиці, схеми, малюнки, анатомічні препарати (вологі препарати, труп).

**Методичні вказівки для самостійної роботи студентів
при підготовці до практичного заняття № 38**

Тема: Підсумковий контроль засвоєння Модуля 1 (практичні навички): Анатомія опорно-рухового апарата. Травна система.

Конкретні цілі:

узагальнити зміст лекцій №№ 1-9 та тем практичних занять №№ 1-37 .

Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття:

- підготувати до перевірки конспект лекцій та зошит практичних занять;
- для складання тестової частини підсумкового контролю Модуля 1 ознайомитись з тестами за системою ліцензійного іспиту КРОК 1, які надані в збірці тестових завдань (традиційний та електронний варіант);
- для складання практичної частини підсумкового контролю Модуля 1 повторити на навчальних препаратах практичні навички (показати анатомічні структури) ,

теоретично основні положення змісту тем №№ 1-37, які необхідні для вивчення клінічних дисциплін;

Перелік основних анатомічних термінів, латинську назву яких студент повинен засвоїти при підготовці до заняття:

Латинська назва	Український еквівалент
Див. теми №№ 1-37	

Теоретичні питання до заняття:

Дивись “Збірка тестових завдань з анатомії людини для підсумкового контролю знань студентів за системою Крок-1” на традиційних на електронних носіях.

Зміст теми:Тестова частина підсумкового контролю знань Модуля-1 проводиться на останній лекції (50 тестових завдань за системою ліцензійного іспиту “Крок-1”). Студент повинен мати при собі підточений (гострий) простий олівець 2В, ластик, точилку з контейнером.

Студент склав тестову частину, якщо відповів на 33 тести (20 балів _{min}) – 50 тестів(30 балів _{max}).

Практична частина підсумкового контролю знань Модуля-1 проводиться на останньому практичному занятті. Студент повинен назвати латиною 20 анатомічних структур та дати відповідь на два питання з лекційного курсу, які необхідні при вирішенні стандартних, типових професійних задач з клінічної анатомії.

Студент склав практичну частину, якщо набрав 30 балів _{min} – 50 балів _{max}.

Таким чином, в цілому за Підсумковий контроль засвоєння Модуля 1 (тестові завдання та практичні навички) студент повинен отримати 50 балів _{min} – 80 балів _{max}.

Матеріали для самоконтролю: Збірка тестових завдань (традиційний, електронний носії). Таблиці, схеми, малюнки, планшети, муляжі, вологі анатомічні препарати, навчальний труп з відпрепарованими органами шиї, порожнини грудної клітки,живота та таза.

Рекомендована література

Основна

1. Анатомія людини : у 3-х т. / за ред. В.Г. Ковешнікова.- Луганськ : Вид-во «Шико» ТОВ «Віртуальна реальність», 2005.
2. Анатомія людини : у 3-х т. / за ред. А.С. Головацького, В.Г. Черкасова.- Вінниця: Нова книга, 2006.
3. Неттер Ф. Атлас анатомії людини /Ф. Неттер ; за ред. Ю.Б. Чайковського. – Львів : Наутілус, 2004. – 592с.
4. Міжнародна анатомічна термінологія (латинські, українські, російські та англійські еквіваленти) / В.Г. Черкасов [та ін.] ; за ред. В.Г. Черкасова. – Вінниця : Нова книга, 2010. – 392 с.
5. Організація самостійної роботи студентів стоматологічного факультету на кафедрі анатомії людини : навч. посіб. / М.А. Волошин [та ін.].–Запоріжжя, 2009.– 144 с.
6. Збірка тестових завдань з нормальної анатомії людини для поточного та підсумкового контролю знань студентів за системою «Крок 1» : навч. посіб. / М.А. Волошин [та ін.].–Запоріжжя, 2005.– 130 с.

Додаткова

1. Привес М.Г. Анатомия человека : учебник для студентов медицинских вузов / М.Г. Привес, Н.К. Лысенков, В.И. Бушкович.-12-е изд., доп. и перераб. – СПб. : Издательский дом СПбМАПО, 2004. – 720 с.
2. Синельников Р.Д. Атлас анатомии человека: учебн.пособ в 4-х т. / Р.Д. Синельников, Я.Р. Синельников, А.Я. Синельников.- М. : Новая волна, 2010.
3. Анатомия человека : в 2-х т. / под ред. М.Р. Сапина. - 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Медицина, 1996.
4. Морфология зубов : учебное пособие/В.Г. Ковешников [и др.]. – Луганск : ООО «Виртуальная реальность», 2011.–192 с.
5. Гайворонский И.В. Анатомия зубов человека : учебное пособие /И.В. Гайворонский, Т.Б. Петрова.-СПб: ЭЛБИ-СПб, 2005.–56с.
6. Гайворонский И.В. Функциональная анатомия органов пищеварительной системы : учебное пособие /И.В. Гайворонский, Г.И. Ничипорук.- 5-е изд.-СПб: ЭЛБИ-СПб, 2009.–76с.
7. Анатомия человека : учебник для стоматологических факультетов медицинских вузов в 2-х т. Т.1. /С.С. Михайлов, А.В.Чукбар, А.Г. Цыбулькин; под ред. Л.Л. Колесникова.- 5-е изд. перераб. и доп. – М. : ГЭОТАР-Медиа, 2013.-704 с.
8. Анатомия человека : учебник для стоматологических факультетов медицинских вузов в 2-х т. Т.2. /С.С. Михайлов, А.В.Чукбар, А.Г. Цыбулькин; под ред. Л.Л. Колесникова.- 5-е изд. перераб. и доп. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2013.-608 с.
9. Иде Й. Анатомический атлас височно-нижнечелюстного сустава / Й. Иде, К. Наказава; пер. с англ. А. Островского.- М., СПб., К., Алматы, Вильнюс : Издательский дом «Азбука», 2004. – 114с.
10. Дмитриенко С.В. Морфологические особенности челюстно-лицевой области при аномалиях и деформациях и методы их диагностики : учебное пособие / С.В. Дмитриенко, А.А Воробьев, А.И. Краюшкин.- СПб: ЭЛБИ-СПб, 2009.-144с.
11. Англо-український ілюстрований медичний словник Дорланда : у 2-х т. –Львів : Наутілус, 2002.
12. Бобрик І. І., Черкасов В. Г. Особливості функціональної анатомії дитячого віку.- Київ: НМУ, 2002. - 116 с.
13. Gray's Anatomy / editor-in-chief Susan Standring PhD DSc.- 39th edition.- Philadelphia : Churchill Livingstone, 2008. - 2504 p.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека Запорізького державного медичного університету на традиційних носіях.
2. Бібліотека Запорізького державного медичного університету на електронних носіях.
3. Обласна медична бібліотека.
4. Бібліотека Запорізької медичної академії післядипломної освіти.
5. Wi-Фіна території університетського містечка.
6. В соціальних мережах схеми, малюнки, навчальні фільми, слайди з мультимедійної презентації лекцій та практичних занять, тестові завдання для МОДУЛЬ-1, МОДУЛЬ-2, база Центра тестування ліцензійного іспиту КРОК-1.
7. Сайт кафедри анатомії людини.